

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Filozofická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2016

Blanka Vlčková

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

**Knihy svatebních smluv východočeských královských věnných měst a jejich vývoj
do roku 1620**
Bakalářská práce

Autor: Blanka Vlčková
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obor: Archivnictví - historie
Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Hradec Králové 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Blanka Vlčková

Studium: F12420

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví - historie

Název bakalářské práce: **Knihy svatebních smluv východočeských královských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620**

Název bakalářské práce AJ: The Books of Marriage Contracts of the East Bohemian Dowry Towns and Their Development to 1620

Anotace:

Stručný obsah: Cílem bakalářské práce je postihnout s pomocí diplomatického rozboru dochovanost knih svatebních smluv královských věnných měst ve východních Čechách a jejich vývoj do roku 1620, a to s přihlédnutím ke kontextu dějin daných měst i k získaným znalostem o vývoji jejich kancelářských zařízení. Metody zpracování: pramenný výzkum, diplomatický rozbor, analýza, komparace, transkripce Literatura nebo archivní fondy: literatura: PRAŽÁK, Jiří: O metodě diplomatického studia městských knih, AČ č. 3 a 4, Praha 1953, s. 145-162, 205-227; Karel MALÝ a kol., Dějiny českého a československého práva do roku 1945, Praha 2011; HRUBÁ, Michaela: Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předběllohorských měst, Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí, Pardubice 2007, s. 19-25; archivní fondy: SOKA Trutnov, fond AM Dvůr Králové nad Labem, AM Trutnov; SOKA Náchod, AM Jaroměř; SOKA Chrudim, AM Chrudim; SOKA Hradec Králové, AM Hradec Králové, AM Nový Bydžov; SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AM Polička; SOKA Ústí nad Orlicí, AM Vysoké Mýto.

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: doc. PhDr. Věra Němečková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 7.7.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a uvedla jsem veškeré prameny a literaturu.

V Dolním Příimě dne 25. dubna 2016

Podpis autorky

Na tomto místě bych v první řadě chtěla poděkovat vedoucí své bakalářské práce, PhDr. Janě Vojtíškové, Ph.D., za trpělivé vedení mé práce, cenné rady a podnětné připomínky.

Dále bych ráda poděkovala pracovníkům SOkA Hradec Králové, SOkA Chrudim, SOkA Náchod, SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, SOkA Trutnov a SOkA Ústí nad Orlicí. Jmenovitě chci poděkovat Mgr. Radimu Duškovi, řediteli Státního okresního archivu v Ústí nad Orlicí, jenž mi povolil nahlédnout do dosud nezpracovaného archivního fondu města Vysoké Mýto.

Anotace

Blanka VLČKOVÁ, *Knihy svatebních smluv východočeských královských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620*, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2016, 67 s. Bakalářská práce.

Cílem bakalářské práce je postihnout s pomocí diplomatického rozboru vývoj knih svatebních smluv východočeských věnných měst do roku 1620, a to v kontextu dobové právní praxe v daných městech. Dalším cílem je snaha o zjištění, zdali jsou dotčené archiválie ve městech prvními vedenými knihami svatebních smluv nebo až následnými. Její součástí je taktéž nástin dějin sledovaných měst do roku 1620 se zaměřením na jejich majetkový, finanční, řemeslný a architektonický vývoj v předbělohorské době. Použitými metodami zpracování jsou zejména analýza, syntéza, komparace, diplomatický rozbor a transkripce.

Klíčová slova: diplomatický rozbor, městské knihy, svatební smlouvy, věnná města, východní Čechy

Anotation

Blanka VLČKOVÁ, *The books of Marriage Contracts of the East Bohemian Dowry Towns and Their Development to 1620*, Faculty of Arts University Hradec Králové, Hradec Králové 2016, 67 pp. Bachelor Degree Thesis.

The aim of bachelor thesis is to describe the development of East Bohemian dowry towns until 1620 with the help of diplomatic analysis of extant books of marriage contracts of these towns, namely in context of a periodical juridical practice in those towns. The next goal is an effort to discover whether the offended records are kept as the first or subsequent books of marriage contracts in the towns. It's part is also an outline of the history of the towns studied until 1620, concentrated on their property, pecuniary, skilled handiwork and architectonic development in the time before the Battle of White Mountain. The methods of the elaboration include mainly an analysis, a synthesis, comparison, diplomatic analysis and a transcription.

Keywords: diplomatic analysis, town books, marriage contracts, dowry towns, east Bohemia

Obsah

Úvod.....	8
1 Vznik královských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620.....	10
1.1 Dvůr Králové nad Labem.....	13
1.2 Hradec Králové.....	15
1.3 Chrudim.....	18
1.4 Jaroměř.....	20
1.5 Nový Bydžov.....	23
1.6 Polička.....	25
1.7 Trutnov.....	27
1.8 Vysoké Mýto.....	30
2 Zvyky a právo ve sňatkové praxi.....	33
2.1 Vývoj městského práva.....	33
2.2 Svatba a svatební smlouvy v zájmu badatelů.....	34
2.3 Úvod k problematice manželství v raném novověku.....	36
2.4 Výběr vhodného partnera a vstup do manželství.....	39
3 Diplomatický rozbor.....	44
3.1 Dvůr Králové nad Labem.....	44
3.2 Hradec Králové.....	45
3.3 Chrudim.....	46
3.4 Jaroměř.....	47
3.5 Nový Bydžov.....	48
3.6 Polička.....	50
3.7 Vysoké Mýto.....	51
3.8 Shrnutí diplomatického rozboru.....	51
Závěr.....	54
Seznam pramenů.....	56
Seznam literatury.....	57
Seznam zkratk.....	60
Obrazová příloha.....	61

Úvod

Tato bakalářská práce má za cíl přispět k poznání vývoje městských knih, přesněji knih svatebních smluv. Výzkum je zaměřen na knihy královských věnných měst východočeské provenience, jež byly založeny před rokem 1620.¹ Ve své stati *O metodě diplomatického studia městských knih* Jiří Pražák uvádí, že jsou cenným zdrojem informací pro poznání staršího vývoje měst, ať už pro hospodářský, kulturní či správní vývoj.² Bohužel musím zkonstatovat, že v současné době existuje minimum syntéz, které by zkoumaly samotné knihy svatebních smluv.³ Z autorů absolventských prací mohu vyjmenovat Martinu Tuzarovou, jejíž bakalářská práce mi posloužila jako vzor, která detailně rozebrala obsah knih svatebních smluv městeček Kopidlna a Pecka, přičemž v rámci diplomové práce zpracovala i kšaftovní knihu.⁴

Samostatná práce je rozdělena na tři části. První část se zabývá vznikem a vývojem instituce královských věnných měst, po němž navazuje pohled na východočeská královská věnná města do roku 1620, přičemž největší důraz je kladen na 16. století, v jehož rámci byly založeny knihy svatebních smluv. Pozornost je zaměřena zejména na hospodářskou (finanční situace, zadlužení, majetek), architektonickou (stavební podoba města, hradby či městské domy) a řemeslnou vyspělost města, od níž se odvíjela i vyspělost samotné městské kanceláře.

Druhá část bakalářské práce, která je rozdělena na několik podkapitol, se týká vývoje městského práva, současného stavu bádání v oblasti sňatků a svatebních smluv a náležitostí, které vedly k uzavření manželství.⁵

Hlavní část práce je věnována diplomatickým rozborům dochovaných knih svatebních smluv ve východočeských věnných městech založených před rokem 1620. S pomocí diplomatického rozboru jsem zkoumala celkem osm knih, a to jednu ze Dvora Králové nad Labem, jednu z Hradce Králové, dvě z Chrudimi, jednu z Jaroměře, jednu z Nového Bydžova, jednu z Poličky a jednu z Vysokého Mýta.⁶

1 Z důvodu zaměření na východní Čechy není součástí práce rozbor mělnických knih svatebních smluv.

2 Jiří PRAŽÁK, *O metodě diplomatického studia městských knih*, Archivní časopis 3, 1953, s. 146.

3 Např. Stanislav DVORÁK, *Kniha smluv svatebních v Solnici*, Časopis Rodopisné společnosti české v Praze 6, 1934, s. 33–59 či Pavla NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historickodemografického poznání (Kutná Hora 1550–1600)*, Historická demografie 21, 1997, s. 39–72.

4 Martina TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy v Kopidlně v 17. století*, Bakalářská práce na Ústavu historických věd FF Univerzity Pardubice, Pardubice 2011; TÁŽ, *Svatební smlouvy a testamenty městečka Pecky v 18. století*, Diplomová práce na Ústavu historických věd Univerzity Pardubice, Pardubice 2014.

5 Např. výběr samotného partnera.

6 SOKA Trutnov, fond Archiv města Dvůr Králové nad Labem, *Kniha smluv a přátelských porovnání*

Výjimku tvoří věnné město Trutnov, neboť nejstarší dochovaná kniha tohoto typu pochází až z let 1727–1831 (1869).

1576–1615, inv. č. 68, kn. 58; SOkA Hradec Králové, AM Hradce Králové, *Kniha svatebních smluv 1562–1622*, inv. č. 330, kn. 41; SOkA Chrudim, fond Archiv města Chrudim, *Heuraths und Schänkungsurkundenbuch 1505–1595*, inv. č. 366, kn. č. 58; SOkA Chrudim, fond Archiv města Chrudim, *Liber donationum nuptialium novus viridis 1589–1836*, inv. č. 379, kn. č. 171; SOkA Náchod, fond Archiv města Jaroměř, *Kniha zdání statků manželských i smluv manželských 1592–1675*, inv. č. 56, sig. 54; SOkA Hradec Králové, fond Archiv města Nový Bydžov, *Kniha svatebních smluv a závětí 1561–1650*, inv. č. 1107, kn. 30; SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond Archiv města Polička II, *Kniha svatebních smluv 1583–1681*, inv. č. 243, kn. 243; SOkA Ústí nad Orlicí, fond Archiv města Vysoké Mýto, *Liber donationu[m] nuptialium pactorum*, kn. A9.

1 Vznik královských věnných měst a jejich vývoj do roku 1620

Instituce královských věnných měst se vyvinula z pragmatických důvodů, jelikož králové museli svým manželkám zajistit hmotné a společenské postavení, které by odpovídalo jejich statutu, jelikož královny přinášely do manželství nemalé věno.⁷

V literatuře se dočteme, že instituce věnných měst byla založena Václavem II. pro jeho druhou manželku Alžbětu (Elišku) Rejčku,⁸ přičemž tato teze není potvrzena pramennými údaji. Je pravděpodobné, že Alžběta Rejčka byla zabezpečena až v roce 1305, kdy Václav II. cítil, že umírá.⁹ Dle Zbraslavské kroniky své manželce odkázal 20 000 hřiven stříbra. Její druhý manžel Rudolf I. Habsburský jí finanční zajištění zvýšil na 40 000 hřiven stříbra, připsal jí důchody z Chrudimi, Hradce nad Labem a Vysokého Mýta a navýšil počet věnných měst o Jaroměř a Poličku.¹⁰ Měšťané platili šosovné,¹¹ zemskou berni¹² a poplatky za udělená nebo potvrzená privilegia.¹³ Správu nad městem vykonával od roku 1363 královnin podkomoří, jehož pravomoci byly roku 1401 potvrzeny zemským soudem, společně s královniným hofrychtěrem, jenž dohlížel na města při plnění jejich povinností.¹⁴

Poprvé se věnná města výrazněji projevila po smrti Rudolfa Habsburského, když se Alžběta Rejčka postavila na habsburskou stranu proti Jindřichu Korutanskému,¹⁵ který byl dne 15. srpna 1307 většinou české šlechty zvolen králem. Města odsouhlasila ubytování vojenských posádek, ale naoplátku vyžadovala posílení svých ekonomických a politických pozic. Avšak vojenská pomoc habsburskému adeptovi Fridrichu Sličnému k trůnu nepomohla, a proto se 14. srpna 1308 dohodl s Jindřichem Korutanským o vzdání se nároku na trůn za odstupné. Smlouva zajišťovala i Alžbětiny nároky na věnná města (Hradec nad Labem, Chrudim, Jaroměř, Polička a Vysoké Mýto). Za své vdovské sídlo si zvolila Hradec nad Labem, ve kterém pobývala

7 František MUSIL, *Ke vzniku královských věnných měst a jejich vývoji do 2. poloviny 15. století*, Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova, Mělník 2004, s. 1.

8 TAMTÉŽ, s. 2.

9 TAMTÉŽ, s. 2.

10 Veškerá tehdejší věnná města byla uvedena v listině římského krále Albrechta I. a rakouského vévody Fridricha Sličného, jež byla vydána 5. října 1307 (František MUSIL, *Politické a společenské poměry ve východních Čechách za přemyslovských králů*, in: František MUSIL – Ondřej FELCMAN – Jaroslav ČECHURA, *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009, s. 277.).

11 Těž komorní plat. Jednalo se pravidelnou platbu za propůjčení území, na němž město stálo. Dle Dagmar KRSKOVÉ se odvádělo dvakrát do roka, a to na sv. Jiří (23. duben) a na sv. Havla (16. říjen).

12 Částka platila pro celé město, přičemž městská rada ji poté rozpočítala na jednotlivé měšťany (TAMTÉŽ, s. 267).

13 TAMTÉŽ, s. 268.

14 Dagmar KRSKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001, s. 15.

15 Jeho manželkou byla dcera Václava II. Anna.

pravděpodobně do roku 1318.¹⁶

Ani po skončení bojů mezi Albrechtem a Fridrichem nenastal v české kotlině klid. Poté, co se v roce 1310 stal novým králem Jan Lucemburský,¹⁷ započala nová éra konfliktů, která vyvrcholila v letech 1315–1316 tím, že byl na králův příkaz uvězněn šlechtic Jindřich z Lipé. Proti tomuto kroku povstali Jindřichovi stoupenci a samotná Alžběta Rejčka ubytovala ve svých městech slezské vojsko jejího zetě, Jindřicha Javorského (1316), jež mělo hájit zájmy Jindřicha z Lipé. V dubnu 1316 došlo k dohodě, na jejímž základě byl Jindřich z Lipé propuštěn. Konflikt ovšem pokračoval dále, a proto se Jan Lucemburský zmocnil Jaroměře, Poličky a Vysokého Mýta. Ukončen byl až domažlickým sněmem v dubnu roku 1318.¹⁸ Následně 13. května 1319 došlo k dohodě mezi Janem Lucemburským a Alžbětou Rejčkou, kdy bylo domluveno vyplacení náhrady ve výši 10 000 kop grošů. Jelikož nebylo vyrovnání plně vyplaceno, postoupil Jan královně-vdově roku 1321 důchody z Hustopečí a Měnína. Tímto krokem přešla věnná města definitivně do správy královské komory.¹⁹

Za Janova panování se dalším věnným městem stal Mělník, do něhož byla nejpravděpodobněji roku 1319 vykázána jeho choť, Eliška Přemyslovna. Po její smrti 28. září 1330 připadl zpět do přímé královské správy.²⁰

Dle Františka Musila neexistují žádné pramenné podklady o tom, že by se výše zmíněná věnná města dostala do správy Beatrice Bourbonkové, Blanky z Valois či Anny Falcké. Údajně měla instituce věnných měst znovu ožít v roce 1353, kdy měl Karel IV. dle údajů literatury, které však nejsou pramenně podložené, pojistit své třetí manželce Anně Svídnické věno v částce 15 000 hřiven stříbra, a to na Hradci Králové, Poličce a Vysokém Mýtě.²¹ Roku 1363, rovněž podle literatury, měla být města postoupena Karlově čtvrté manželce Elišce Pomořanské.²²

Po Alžbětě Pomořanské získala města Žofie Bavorská, druhá manželka Václava IV. Ta si do nich dosadila svého podkomořího, což vyvolalo soudní při, jelikož královský podkomoří ztratil část svých příjmů. Rozsudek zemského soudu byl ve prospěch královny s odůvodněním, že má právo dosadit si do svých měst vlastní

16 F. MUSIL, *Ke vzniku*, s. 2–3 .

17 Oženil se s dcerou Václava II. a sestrou bývalé královny Anny, Eliškou Přemyslovnou.

18 F. MUSIL, *Ke vzniku*, s. 4.

19 TAMTÉŽ, s. 5.

20 TAMTÉŽ, s. 5.

21 TAMTÉŽ, s. 6.

22 O předání do královniny ruky neexistuje písemný doklad. Jediným zdrojem je dochovaná listina ze září 1363, v níž Karel IV. přikazuje výše zmíněným městům, aby své královně složily slib věrnosti (TAMTÉŽ, s. 6).

úředníky. Roku 1419 předala správu svému švagrovi Zikmundu Lucemburskému.²³

V husitské době, za absence královské moci, instituce královských věnných měst zanikla. Ke znovuoobnovení došlo v roce 1437, kdy na český trůn definitivně nastoupil Zikmund Lucemburský, jenž své manželce Barboře Celské postoupil 8 výše zmíněných měst,²⁴ jejichž centrem již nebyl Hradec Králové, ale Mělník.²⁵

Jiří z Kunštátu a Poděbrad spravoval královská města společně se svou druhou manželkou Johanou z Rožmitálu. Po jeho smrti připadla správa věnných měst zemskému podkomořímu.²⁶ Za Jagellonské éry jejich vzestup pokračoval, neboť jim Ladislav Jagellonský potvrdil udělená privilegia, a navíc městům udělil výsadu pečetit červeným voskem.²⁷

Roku 1547 se věnná města zúčastnila povstání vůči Ferdinandovi I. Habsburskému, které skončilo neúspěšně. Městům byla odebrána privilegia, zkonfiskovány vesnice a jako dozor byl do nich dosazen královský rychtář²⁸, který dohlížel na policejní, soudní a správní agendu a přísahou byl zavázán králi.²⁹

Posledním královským věnným městem se stal Nový Bydžov, jenž byl roku 1569 Novobydžovskými vykoupen z poddanství.³⁰ Ostatní královská města jej však přijala za sobě rovný až v roce 1593.³¹

V oblasti městské správy byl rychtář první osobou, jež měla na starosti správu města, a který začal být v průběhu 14. století postupně nahrazován městskou radou, jejíž členové v raných počátcích patřili k městskému patriciátu. Znamením suverenity se ve většině měst 14. století stala radnice. Zpočátku byly městské rady voleny z patricijské vrstvy. Konšelem se mohl stát pouze obyvatel města, jenž měl plné městské právo.³² Ti se v předsednictví městské rady střídali a předsedající konšel byl nazýván

23 TAMTÉŽ, s. 8.

24 K šesti věnným městům přibýly na přelomu let 1398–1399 Dvůr Králové nad Labem a Trutnov. Sice neexistuje předávací listina, zato je dochována Zikmundova listina z roku 1412, kde potvrzuje nárok královny vlastnit daná města (TAMTÉŽ, s. 7–8).

25 Strategičtější by byl samozřejmě Hradec Králové, ale ten během husitských bouří přišel o královský hrad, a proto nemohl nabídnout zázemí, jež by bylo pro českou královnu odpovídající (Martin ŠANDERA, *Východní Čechy jako hlavní kališnická základna v zemi*, in: F. MUSIL – O. FELCMAN – J. ČECHURA, *Dějiny východních Čech*, s. 592).

26 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 16.

27 Jaroslav ČECHURA, *Jagellonská éra ve východních Čechách*, in: F. MUSIL – O. FELCMAN – J. ČECHURA, *Dějiny východních Čech*, s. 641.

28 TAMTÉŽ, s. 16.

29 Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Městská správa*, in: Zdeňka Hledíková – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007, s. 217.

30 Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Nový Bydžov 2005, s. 45.

31 Petr VOREL, *Královská věnná města v systému českých měst 16. století*, Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova, Mělník 2004, s. 20.

32 Musel ve městě vlastnit nemovitost a platit městský census (Z. HLEDÍKOVÁ, *Městská správa*, in: Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 208).

primasem. V období husitství měla velký význam obec, která již nesestávala pouze z plnoprávných měšťanů, nýbrž ze všech měšťanských obyvatel s převahou českého živlu. Funkce rychtáře byla degradována na radního zaměstnance. Městské soudnictví bylo podřízeno městské radě v 15. století, čímž nastala situace, že městská rada se stala jediným představitelem daného města a až do roku 1547 nad sebou v podstatě neměla žádný kontrolní mechanismus. Zlom v městské správě nastal po prohraném protihabsburském povstání ve zmíněném roce 1547, kdy byl do měst dosazen královský rychtář³³, který podléhal české komoře.³⁴

Další část kapitoly o věnných městech se bude zabývat jednotlivými královskými věnnými městy v regionu východní Čechy, tudíž v nich nebude zařazen Mělník, který je integrován ve středních Čechách. Řazena budou abecedně a v medailoncích bude obsažen jejich vznik, zařazení do instituce věnných měst, nejdůležitější historické události, architektura a ekonomická situace.

Texty není možné obsahově zcela vyvážit, neboť jediné město, které je detailně zpracované, hlavně v období 16. století, je Hradec Králové. V případě ostatních věnných měst existují převážně příspěvky ve formě článků, neboť monografie jsou nejčastěji věnovány jen architektuře měst.

1.1 Dvůr Králové nad Labem

Dvůr Králové nad Labem (dále jen „Dvůr“) se nachází v nynějším Královéhradeckém kraji na spojnici mezi Hradcem Králové a Trutnovem. Protéká jím řeka Labe. Není známo přesné datum vzniku Dvora Králové. Veškeré listiny a privilegia, které dokládaly vznik města, byly totiž při požárech a vojenských nájezdech zničeny.³⁵ Prvním dochovaným písemným dokladem o existenci města je latinský zápis ze soudního sporu z 27. července 1270, který se týká farního práva mezi hořickým a miletínským farářem.³⁶ Jak nejasné je datum vzniku Dvora, tak stejně nejasná je i jeho přeměna v královské věnné město. Dle Dagmar Krskové se dlouho věřilo, že jako první jej od svého chotě Václava II. získala Eliška Rejčka.³⁷ Jak ovšem

33 Důvodem jeho jmenování bylo narušení stavovské svrchovanosti v královských městech.

34 TAMTÉŽ, s. 205–218.

35 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 139.

36 TAMTÉŽ, s. 140.

37 Ta však získala pouze Hradec Králové, Chrudim, Jaroměř, Poličku a Vysoké Mýto (TAMTÉŽ, s. 139).

vyplývalo z historických pramenů, Dvůr připsal své druhé manželce Žofii Bavorské teprve až král Václav IV. v roce 1399.³⁸ V květnu 1421 se Dvůr vzdal husitským vojskům a za dva roky se stal členem městského svazu, jenž podléhal Menšímu Táboru.³⁹ Po skončení husitské rebelie začal Dvůr hospodářsky a architektonicky rozkvétat. Tento příznivý vývoj však byl narušen v roce 1547 a poté i po roce 1620.

Samotný vznik městského opevnění je kladen do počátku 14. století, kdy bylo využito kamene z místních lomů. Uzavírala jej fortna a čtyři brány, jimiž se do města vcházelo. U bran byly vybudovány věže, jež byly pojmenovány Hoření, Hradišťská, Dolení a Šindelářská.⁴⁰

Městské domy byly stavěny ze dřeva, a proto Dvůr často podléhal požárům⁴¹, díky kterým se nedochovalo více písemných pramenů.⁴² V architektonickém stylu převládal gotický až pozdně gotický sloh. Prvotní znaky renesance se začaly objevovat po smrti královny Johanky z Rožmitálu († 1475), kdy se začaly používat malované nebo napouštěné trámy. Nejvíce finančních prostředků spolykala stavební úprava dvorskéháo kostela, který se taktéž nesl v gotickém duchu. Roku 1572 byl vydán stavební řád, který nařizoval společný podíl na nákladech vynaložených na stavbu zdi, sloupů, krovů a jiných. Jeho vydání bylo nutné, neboť nově postavené domy již nestály jednotlivě, nýbrž byly „opřené jeden o druhý,“ a tak vznikaly spory např. kvůli nejasnostem ohledně nákladů či údržby.⁴³

Je dokázáno, že počet domů ve Dvoře se postupně navyšoval. V roce 1499 bylo ve městě okolo 130 osídlených domů, v roce 1567 jich bylo 150 a v roce 1617 se jejich počet zvedl na 197.⁴⁴

V předhusitské době měl Dvůr polozemědělský charakter a patřily mu i nějaké šosovní vesnice. Oblíbeným nápojem byla medovina, kterou se také daly zaplatit naturální dávky. Roku 1454 získal Dvůr od Ladislava Pohrobka právo na pořádání osmidenního vánočního trhu (již dříve měl např. várečné či hrdelní právo) a Dvorští na něm mohli vybírat clo.⁴⁵ Důležitým se stalo privilegium Vladislava II. Jagellonského,

38 TAMTÉŽ, s. 139.

39 Pavel JANOUŠEK, *Dvůr Králové nad Labem*, Praha–Litomyšl 2006, s. 11.

40 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 140.

41 Jeden z nejhorších požárů vypukl v pátek před památkou sv. Jana Křtitele v roce 1572. Zkáze podlely všechny domy kromě kostela a domku Mydláře a krejčího Pazdery, radnice a děkanství, kdy požár zničil veškeré matriky (TAMTÉŽ, s. 156).

42 P. JANOUŠEK, *Dvůr*, s. 10.

43 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 144–157.

44 TAMTÉŽ, s. 149–160.

45 TAMTÉŽ, s. 143–155.

jímž v roce 1476 zrušil odúmrt'.⁴⁶ Velké obnosy finančních prostředků plynuly do městské pokladny z pronájmů městského majetku, např. z haltýře neboli vodní nádrže, pily aj. či výběru pokut. Roku 1507 bylo Dvoru uděleno další vladislavské privilegium, a to výběr cel od cizích kupců.⁴⁷ Na území města existovalo i šest mlýnů, které byly taktéž pronajímány.⁴⁸

Příznivý ekonomický vývoj byl narušen hospodářskými sankcemi Ferdinanda I. Habsburského po prohraném povstání (1547). Dvůr musel odevzdat veškerá svá privilegia, přišel o veškeré šosovní a zádušní vesnice a musel nově, stejně jako ostatní potrestaná královská města, platit posudné. Dne 14. září 1547 byl městu trest snížen, avšak Dvorští museli zaplatit 500 kop grošů míšeňských. Dvorští konšelé se nevzdali a i nadále se snažili rozmnožovat městský majetek. Můžeme uvést např. zakoupení Vorlešského Dvoru v roce 1553 za 675 kop míšeňských grošů. Roku 1557 ocenili Dvorští svůj majetek na 4 400 kop grošů mimo zádušních statků s odhadem 548 kop českých grošů. Kvůli vojenské expanzi do Uher muselo město v roce 1600 prodat svůj dům v Zábouří, a to za 600 kop míšeňských grošů, aby bylo schopno dostát daňovým závazkům. Další hospodářský úpadek nastal po prohrané bitvě na Bílé Hoře (1620), kdy byl městu opět zabaven veškerý majetek.⁴⁹

Z dvorských řemeslníků můžeme uvést např. řezníky, pekaře, mlynáře, krejčí, ševce, kováře, hrnčíře, truhláře, bednáře a koláře. Nejstarší dochovaná písemná zmínka o existenci cechů, a to soukenického a plátenického, pochází z roku 1506. Postupně se rozrostly ještě o cech mlynářský a barvířský. V témže roce začali ve městě působit i lazebníci, neboť město zřídilo městské lázně, které pronajímalo společně se šenkem piva.⁵⁰

1.2 Hradec Králové

Hradec Králové je správním centrem Královéhradeckého kraje, kterým protékají dvě řeky, a to Labe a Orlice. Zároveň je jedním z nejstarších doložených královských měst. První písemná zmínka o něm pochází z roku 1225, kdy král Přemysl Otakar I. daroval Hradci a jeho obyvatelům ves Vesec.⁵¹ Na počátku 14. století jej

46 Jednalo se o přechod majetku zemřelého do královské správy v případě, že nezanechal kšaft. (Z. HLEDÍKOVÁ, *Období od počátku 13. století do roku 1419*, in: Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 57).

47 Takto získané finanční prostředky měly být využity na opravu silnic a cest. (D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 150).

48 TAMTÉŽ, s. 143–155.

49 TAMTÉŽ, s. 154–161.

50 TAMTÉŽ, s. 143–155.

51 F. MUSIL, *Politické a společenské poměry*, in: F. MUSIL – O. FELCMAN – J. ČECHURA, *Dějiny*

zapsal Václav II. své manželce Alžbětě Rejčce, a tím získal statut věnného města.⁵² Pobyt královny Alžběty Rejčky v letech 1308–1318 měl pro Hradec velký hospodářský a politický význam. Královna-vdova si počínala jako zkušená panovnice a její dvůr předčil známější pražský dvůr. Čtvrtá manželka Karla IV. Eliška Pomořanská, která pobývala na hradeckém hradě v letech 1378–1393, městu potvrdila stávající a zároveň vydala nová privilegia. Za její vlády se poprvé objevuje název Hradec Králové, ale bude ještě nějakou dobu trvat, než se definitivně usadí. Ani Hradci se nevyhnuly ničivé požáry, které jej silně pustošily.⁵³ První zmínka o městské radnici pochází z roku 1418.⁵⁴ V roce 1420 bylo dobyté utrakvistickými vojsky a poté se stalo jedním z husitských center (po Praze a Táboře). Zároveň byl jedním z posledních měst, jehož odpor vůči Zikmundovi Lucemburskému vydržel až do roku 1437.⁵⁵ Po znovuoobnovení instituce věnných měst už Hradec nebyl sídlem královny, neboť během husitské revoluce byl rozbořen královský hrad, a město tudíž nebylo pro královnu reprezentativním místem.⁵⁶ V letech 1438–1439 Hradec podporoval kandidaturu polských Jagellonců vůči Zikmundovu zeti, Albrechtu Habsburskému. Poté, co byl za nového českého krále zvolen Jiří z Poděbrad (1458), zavládla v Hradci radost a uspokojení, což vedlo k Jiříkovu slavnému uvítání dne 27. července.⁵⁷ Poté započal hospodářský a politický vývoj města, který byl násilně ukončen v roce 1547 tvrdými sankcemi Ferdinanda I. Habsburského, které dostaly Hradec do finanční tísně. Z té se dostal teprve v poslední čtvrtině 16. století. Zakrátko ovšem přišla další rána ve formě stavovského povstání a následné třicetileté války.⁵⁸

Současné historické městské jádro se zachovalo ve svém původním půdorysu.⁵⁹ Na stranách severní a jižní byly hradby trojité, zatímco na západní jenom dvojité. K jeho architektonickým dominantám patřily kostel sv. Ducha, královský hrad, minoritský klášter a vysoké čtyřhranné věže, které se nacházely na konci hradební linie. K hradbám náležely i brány, a to Pražská a Mýtská. Dle Jaromíra Mikulky byl prostor mezi bránami vyplňován malými měšťanskými domky. Vedle hradních bran

východních Čech, s. 270.

52 F. MUSIL, *Ke vzniku*, s. 2.

53 Např. požáry v letech 1290 či 1339 měly vliv na gotickou podobu města (Jan JAKL, *Hradec Králové*, Praha–Litomyšl 2005, s. 6).

54 Avšak počátky hradecké radnice je možné klást již do 2. poloviny 14. století (Jana VOJTÍŠKOVÁ – Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, Ústí nad Orlicí, 2013, s. 59).

55 TAMTÉŽ, s. 5–6.

56 M. ŠANDERA, *Východní Čechy*, in: F. MUSIL – O. FELCMAN – J. ČECHURA, *Dějiny východních Čech*, s. 592.

57 Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I/1*, Hradec Králové 1996, s. 113–123.

58 Jan JAKL, *Hradec Králové*, Praha 2005, s. 7.

59 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové I/1*, s. 41.

také vedly fortny pro pěší: Soukenická (u pivovaru) a Rybářská (umístěna nad dnešním schodištěm Bono Publico).⁶⁰ Centrum města tvořilo dnešní Velké náměstí, kterému se říkalo Velký rynek. Mezi Velkým náměstím a Pražskou branou se nacházel prostor s názvem Plátenický ryneček, jehož jméno je doloženo až v pozdější době. V nynější Jungmannově ulici se nacházely masné krámy. Původní centrum městské správy, tedy rychta, stála na rohu Velkého náměstí a Špitálské uličky. Koncem 14. století převzala její funkci radnice, která se nacházela v západním průčelí Velkého náměstí. Patrně již ve 14. století se vnitřní město členilo na čtyři čtvrti. První se rozprostírala na jižní části Malého a Velkého náměstí (tedy od Mýtské brány po dnešní pivovar), druhá zaujímala místo od západních hradeb až k hradu, třetí čtvrť byla tvořena vnitřními bloky a čtvrtá vedla při severní hradební linii až k Mýtské bráně.⁶¹

Již na konci 14. století převládaly v Hradci zděné městske domy, které byly jednopatrové a měly klenuté přízemní prostory, podloubí a hluboké sklepy. Ty však v roce 1536 téměř shořely. Městská předměstí nebyla požárem tak postižena. Další velký požár přišel v roce 1586, kdy shořelo 65 domů, 6 pivovarů, masné krámy a 14 budov se z preventivních důvodů dočkalo stržení střech.⁶² Na počátku 17. století se odhadovaný počet obyvatel pohyboval mezi 7–8 000 lidmi.⁶³

Mimo vnitřní město se začala rozvíjet i předměstí, kde vznikaly i kostely, kláštery či špitály. Po ničivých husitských válkách a požárech přišla na řadu gotická přestavba města, která se bohužel z velké části zaměřila na opravy poškozených budov a zdokonalení městského opevnění.⁶⁴ Větší úprava přišla na počátku 16. století, kdy byl v roce 1513 mj. vydlážděno Velký rynek. Malý rynek (Malé náměstí) byl vydlážděn až v roce 1568, a to na základě rozhodnutí městské rady, která náklady převedla na majitele domů. Další rozsáhlou úpravou prošly některé hradecké cesty, které byly taktéž vydlážděny a za vrchol architektonických úprav je považována oprava Pražské brány a výstavba dnešní dominanty města, Bílé věže.⁶⁵

Hospodářská prosperita města byla zastavena vlivem husitských válek a do starých kolejí se hradecká ekonomika začala dostávat až v době správcovství Jiřího z Poděbrad. Její konjunktura se projevila i na majetku měšťanů, kteří začali bohatnout a mohli dávat peníze na dobročinné účely. Projevilo se však i určité negativum, neboť

60 TAMTÉŽ, s. 41.

61 TAMTÉŽ, s. 41–44.

62 Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I./2*, Hradec Králové 1997, s. 350–354.

63 TAMTÉŽ, s. 217.

64 J. JAKL, *Hradec Králové*, s. 6–7.

65 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové I./2*, s. 350–358.

kvůli propadu soukenictví byl omezen dálkový obchod se sukem. Růst hospodářství nepoznamenaly ani boje mezi Vladislavem II. Jagellonským a Matyášem Korvínem o českou korunu, poněvadž město uniklo vojenským nájezdům a následnému plenění. Díky dochovanému inventáři z pardubického panství (1494) víme, že Hradečtí měli v nájmu či zástavě několik menších pozemků (louky nebo pole) ve Stěžerách, v Březhradě, v Praskače či ve Vysoké. Další nemalé příjmy plynuly do městské pokladny z držby poddanských vesnic, kterými byly např. Březhrad, Vlčkovice, Praskačka, Charbuzice, Roudnička, Vysoká, Všestary, Svinary, Libčany aj. Mezi významnou složku hradeckého hospodářství patřilo i rybníkářství a výnosy z lesů.⁶⁶

Relativní hospodářská prosperita byla značně narušena po prohraném protihabsburském povstání. Hradec Králové dostal nejvyšší pokutu z východočeských královských měst. Její výše činila 8 000 kop grošů míšeňských. Dále přišel o veškerá městská privilegia, 43 vesnic a veškerý další pozemkový majetek. Taktéž musel vydat veškeré své zbraně. Avšak Ferdinand I. Habsburský brzy poznal, že jeho postihy jsou pro město likvidační, a proto v tomtéž roce navrátil Hradci některý pozemkový majetek, např. vesnice Malšovu Lhotu, Kluky či Předměřice a zabavená privilegia s tím, že si ponechal si právo na odúmrť, vybírání cel a pokut a trestání těžkých deliktů.⁶⁷ Poté začalo zadlužování města, jež se sice dokázalo v 60. a 70. letech 16. století hospodářsky vzchopit, avšak následné finanční nároky na vedení války s Turky jej dostaly zpět do dluhové pasti, a proto se Hradec zapojil do systému úvěrové politiky.⁶⁸

V Hradci existovala široká škála cechů. Avšak nejpočetnější zastoupení měli bednáři, kováři, koželuzi, mlynáři, pekaři, řezníci, sladovníci a ševci. Výsostná postavení měli hlavně řezníci, sladovníci a pivovarníci.⁶⁹ V předbělohorském Hradci jsou doloženi i mečíři, nožíři, plátneři a zvonáři. Do společného cechu vstoupili kramáři, mydláři a špendlíkáři. Vzhledem k tomu, že pracovali s otevřeným ohněm, sídlili mydláři spíše na předměstích. Výjimečně měli ve městě svou živnost i apatykáři, tiskaři a zlatníci.⁷⁰

1.3 Chrudim

Chrudim leží na rozhraní Železných hor a Polabské úžiny, na západním ostrohu

66 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové I./1*, s. 126–172.

67 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové I./2*, s. 194–242.

68 J. VOJTÍŠKOVÁ – V. ŠEBESTA, *(Králové)hradecké*, s. 107.

69 J. MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové I./2*, s. 267–275.

70 TAMTÉŽ, s. 282–299.

nad řekou Chrudímkou.⁷¹ Integrována je v dnešním Pardubickém kraji. Protéká jí řeka Chrudimka. První písemná zmínka se nachází v listině z roku 993.⁷² Jedná se však o padělek ze 13. století. Jisté ovšem je, že v roce hradiště 1055 již existovalo, jelikož v něm zemřel český kníže Břetislav I.⁷³ Chrudim jako město založil ve 2. polovině 13. století Přemysl Otakar II.⁷⁴ Královským věnným městem se stala za vlády Václava II.⁷⁵ Roku 1348 obdržela od Karla IV. privilegium, díky kterému nesměla být nikdy zastavena. Za husitské revoluce porušil vojenský velitel Jan dané slovo a nechal na náměstí upálit významného utrakvistického kazatele Jana Hromádku z Jistebnice, jenž byl spoluzakladatelem Tábora. Následky na sebe nenechaly dlouho čekat a k Chrudimi přitáhl spolu se svým vojskem Jan Žižka. Pod vlivem obležení město 28. dubna 1421 kapitulovalo. Roku 1448 pomohla Chrudim Jiřímu z Poděbrad k dobytí Prahy.⁷⁶ V roce 1547 byla společně s dalšími královskými městy hospodářsky potrestána a nemnoho lépe dopadla po porážce stavovského povstání v roce 1620.

Městská obrana nově založené Chrudimi měla dvojitý hradební pásma, jež bylo zpevněno několika okrouhlými baštami a dvěma hlavními bránami. Dodnes jsou dochovány dvě kamenné fortny.⁷⁷ Původními stavbami byly dřevěné polozemnice či sruby. Kamenné domy se stavěly postupně v závislosti na hospodářské situaci. K městu patřil i dominikánský klášter, který nepřežil husitskou rebelii. Zároveň do období 1. poloviny 14. století spadá vznik kostela Nanebevzetí Panny Marie, jenž je jednou z prvních městských dominant.⁷⁸

Již od středověku bylo město rozděleno na čtyři čtvrti, a to na Páčovskou, Domapilovskou, Bohatou a Klášterní.⁷⁹

V roce 1400 měla Chrudim 281 domů a žilo v ní okolo tří tisíc lidí. Díky přílivu nových obyvatel byly vystaveny kostel sv. Kříže, kostel sv. Jana Křtitele, městská škola, lázně a dva špitály. Další kostel byl postaven v roce 1521 v gotickém stylu, který byl zasvěcen sv. Michalovi a dodnes tvoří jednu z největších dominant města.⁸⁰

Roku 1307 byla Fridrichem Sličným rozšířena chrudimská městská práva,

71 Ivan SLEJŠKA, *...z historie města Chrudimě*, Chrudim 1998, s. 13.

72 Jiří CHARVÁT, *Stará Chrudim: vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*, Chrudim 1991, s. 16.

73 Ivo ŠULC, *Chrudim*, Praha–Litomyšl 2010, s. 7.

74 TAMTÉŽ, s. 7.

75 Antonín ROUBIC, *K právnímu a správnímu vývoji města Chrudimě do r. 1547*, Časopis společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 16.

76 I. SLEJŠKA, *...z historie města Chrudimě*, s. 14–15.

77 TAMTÉŽ, s. 14.

78 I. ŠULC, *Chrudim*, s. 8.

79 I. SLEJŠKA, *...z historie města Chrudimě*, s. 16.

80 TAMTÉŽ, s. 14–16.

jejichž nejvýznamnější částí bylo mílové právo. Tato práva zajišťovala městu určitou míru samosprávy a svobody trhů, obchodu a řemesel.⁸¹ Pramenně máme podloženu i existenci šesti mlýnů z 15. století.⁸² V roce 1455 byl v Chrudimi založen řeznický cech, v roce 1463 byl zaveden vodovod k pivovarům a ke dvěma městským kašnám a roku 1476 byla založena cihelna. Na přelomu 15. a 16. století rozšířila své statky o zboží slatiňanské, pohledské a tuněchodské.⁸³

Po prohraném protihabsburském povstání v roce 1547 přišla Chrudim o všechny své statky, o některá privilegia, musela zaplatit pokutu a začít platit posudné. A stejně jako u Dvora musel nakonec král ustoupit. Z chlumeckého panství bylo škole a špitálům vypláceno 50 kop ročně a nakonec Chrudim získala zpět i vesnice Kočí a Vlčnov společně s lesem Hůra králové. Poté, co se město vzpamatovalo z kritického postihu, přišla za necelých sto let další rána ve formě prohraného stavovského povstání, kdy mu byly zkonfiskovány majetky.⁸⁴

1.4 Jaroměř

Jaroměř se nalézá v dnešním Královéhradeckém kraji a leží na soutoku tří řek: Labe, Metuje a Úpy. Nejstarší písemná zmínka pochází z roku 1126, kdy je Jaroměř doložena jako hrad. Na město bylo hradiště pravděpodobně povýšeno za vlády Přemysla Otakara II. Tuto domněnku potvrzuje listina jeho syna Václava II., neboť ten roku 1298 poskytl klášteru v Sezemicích 4 řeznické krámy v městě Jaroměři. Výše zmíněná listina také dokazuje, že Jaroměř byla městem královským, nebo alespoň městem, jenž patřilo českému králi.⁸⁵ Do královského věnného města bylo transformováno před smrtí Václava II. v roce 1305.⁸⁶ V roce 1315 odmítla ubytovat slezské vojáky a postavila se na stranu Jana Lucemburského. Od Václava IV. dostala v roce 1372 právo odúmrťe a roku 1395 byla ujištěna, že bez souhlasu krále nebude zastavena. Zpočátku husitské revoluce (1419) se postavila na stranu Zikmunda Lucemburského, neboť v Jaroměři byl silný kupecký patriciát. Ovšem v květnu 1421 se vzdala pražanům a táborům, neboť nebyly vyslyšeny jaroměřské prosby o posily. Roku 1423 ji z rukou pražanů vojensky získal Jan Žižka, tudíž až do konce rebelie

81 J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 17–19.

82 I. ŠULC, *Chrudim*, s. 9.

83 I. SLEJŠKA, *...z historie města Chrudimě*, s. 15.

84 J. CHARVÁT, *Stará Chrudim*, s. 20–21.

85 Erik BOUZA – Jan ČERNÝ – Hana HOMOLKOVÁ – Jan SLAVÍK – Jiří UHLÍŘ, *Jaroměř 1126-1976: U příležitosti 850. výročí Jaroměře vydal v roce 1976 Městský národní výbor v Jaroměři*, Jaroměř 1976, s. 10.

86 Jan Stanislav POLICKÝ, *Knih o Jaroměři*, Jaroměř 1912, s. 36.

zůstala věrná táboritům. Za Barbory Celské se město se vzbouřilo a odmítlo vydat rychtu, kterou získalo za husitských bouří.⁸⁷ V roce 1466 byla Jaroměři potvrzena veškerá dosavadní privilegia a za Vladislava II. Jagellonského si hospodářsky polepšila. Stejně jako u předchozích měst přišla v roce 1547 krutá rána ve formě sankcí za prohranou protikrálovskou rebelii. Po té, co se Jaroměř hospodářsky vzpamatovala, přišel osudný rok 1620 a s ním prohrané stavovské povstání.⁸⁸

Jako opevnění města sloužila městská zeď, která byla opatřena četnými baštami, jež se rozprostíraly okolo celého vnitřního města, a přední a zadní vartou.⁸⁹ Další ochranu představovaly vysoké valy.⁹⁰ Jaroměřské náměstí má nepravidelný kapkovitý tvar s úzkým ostrohem, který nedovolil vybudování dalších komunikací. Právě úzkost ostrohu neumožnila rozšíření města z původního rozsahu. Stavebně perspektivní byla pouze nehrazená předměstí, kam směřovali řemeslníci a městská chudina. Předměstí byla rozdělena dle západní a východní strany. Na západní bylo vybudováno předměstí Pražské, které bylo soustředěno okolo kostela Panny Marie a na východní bylo zbudováno Jakubské nebo také Náchodské předměstí, jež bylo vystavěno okolo kostela sv. Jakuba. Ve druhé polovině 14. století byla zahájena rozsáhlá přestavba kostela sv. Mikuláše. Výstavbu města ukončily husitské boje. K obnově a přestavbě města začalo docházet po roce 1446, kdy Jaroměř do základu vyhořela.⁹¹

Původní domky byly dřevěné, a proto snadno podléhaly požárům, jež se nevyhly žádnému věnnému městu.⁹² Postupně sice přibývaly i kamenné domy, ale dřevo bylo až do husitské éry nejčastější stavební surovinou. Měšťanské domy okolo náměstí, jež byly budovány na úzkých gotických parcelách, měly přízemní mázhaus, což byl ústřední prostor v domě, na který navazovaly komory a průjezdy, popř. chodbičky. Z mázhausu se obyvatelé domu dostali buď do sklepa nebo obytného patra. Sklep byly patrový a využíval terénních rozdílů. Obytné patro bylo rozděleno tři částí, směrem na náměstí byla reprezentační místnost, ve středu byla vybudována černá kuchyň a vzadu byly spací místnosti. Půda domu sloužila ke skladištním účelům.

87 Vzpouora nastala kvůli královnině bezohlednosti a porušování získaných privilegií (D. KRŠKOVÁ, *Královnny*, s. 201).

88 E. BOUZA a kol., *Jaroměř*, s. 12–20.

89 Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887, s. 7.

90 TAMTÉŽ, s. 7.

91 TAMTÉŽ, s. 53–56.

92 K jednomu z nejhorších požárů došlo v roce 1548, při němž byla zničena fara, škola a dokonce i kostel. Částečně postižena byla i budova radnice (bohužel v ní byl uložen celý městský archiv, který shořel úplně celý) (E. BOUZA a kol., *Jaroměř*, s. 18–19).

Domy byly budovány úzkým štítem do náměstí a označeny domovním znamením.⁹³ Dodnes, i přes nejrůznější pohromy, jsou dochovány domy z renesančního i barokního období, které ukazují stavební vývoj města.⁹⁴

Jaroměř získávala od svého založení nejrůznější práva a privilegia. Jako příklad můžeme uvést mílové právo (1307), právo odúmrťe (1372), právo konání výročního trhu (1454), zákaz zastavení města či jeho platů králi a královně (1478), právo na výběr cel z koní, volů a hradeckého piva (1497), právo vybírat zvláštní clo na opravu hradeb a cest (1504) či privilegium pečetení červeným voskem (1505). Používání městské pečeti je doloženo od roku 1309.⁹⁵

Důkazem bohatosti města je odkup heřmanického panství (1520) od Jiřího Gerštorfa z Gerštorfu a Heřmanic spolu s přilehlými vsi Heřmanice, Brod, Krabčice, Slotov, Vyhnánov, pustá ves Proruby, tvrz v Heřmanicích a mlýn. Jaroměř za panství zaplatila 4 400 kop míšeňských grošů.⁹⁶

Hospodářskou katastrofou se pro Jaroměř stala účast v protihabsburském odboji, které bylo v roce 1547 poraženo. Třicet jaroměřských měšťanů se muselo v Praze zavázat k rozpuštění veškerých smluv se stavy, jež stály proti Ferdinandovi I. Habsburskému, předložení všech městských a řemeslnických privilegií (kteréž měl král buď potvrdit anebo zrušit), vydání veškerých děl a pušek, odstoupení všech cel a zástavních statků. Městu bylo také nařízeno platit posudné. Jaroměřský primas Václav Beneško musel navíc odevzdat písemné potvrzení, jímž se město vzdávalo heřmanického panství a vsi Svinišťany ve prospěch krále. Dalším ujištěním bylo zaplacení pokuty ve výši 2 000 kop grošů míšeňských (stejná výše pokuty byla vyměřena i Vysokému Mýtu). V září téhož roku však král Jaroměři vrátil některá privilegia. Jako úvod uvedl prosby a přímluvy od mnohých vzácných osob.⁹⁷

Za stavovského povstání Jaroměř poctivě plnila své povinnosti. Roku 1618 zaplatila zemskou berni, kterou stanovili stavové, a dále odváděla peněžní a naturální dávky. Po prohrané bitvě na Bílé Hoře se město poddalo císaři. Byla mu vyměřena „půjčka“, na kterou však nemělo hotové finanční prostředky, a tak muselo v roce 1621 prodat část svých obecních pozemků.⁹⁸

Co se týče řemesel, nejprivilegovanějším bylo pivovarnictví. Z dalších můžeme

93 TAMTÉŽ, s. 53–56.

94 TAMTÉŽ, s. 56.

95 TAMTÉŽ, s. 10–17.

96 E. BOUZA a kol, *Jaroměř*, s. 17.

97 TAMTÉŽ, s. 18.

98 TAMTÉŽ, s. 20.

vybrat mlynářství, řeznictví, soukenictví (zlatý věk mělo v 16. století), hrnčičství, kožešnictví, koželužství, jirchářství, barvířství, krejčovství či ševcovství. Nemalá část obyvatel se živila polním hospodářstvím a s ním spojenými odvětvími. Na předměstích a v šosovních vesnicích se nacházely dvory a dvorce s polnostmi a lučinami. Bohatší část obyvatel měla své vlastní dvorce s ovocnými sady. Dalším způsobem obživy byl obchod.⁹⁹

1.5 Nový Bydžov

Nový Bydžov se nachází cca 20 km od Hradce Králové a leží při řece Cidlině. Jeho založení je spjato s dobou vlády Václava II., kdy bylo přeneseno městské sídliště na nové, strategičtější místo. Jeho předchůdcem byl dnešní Starý Bydžov, který stál na trase tzv. polské stezky, která vedla z Prahy do Kladska.¹⁰⁰ Existují i indicie, na jejichž základě můžeme tvrdit, že již původní ves Bydžov byla Václavem II. povýšena na město.¹⁰¹ V roce 1311 se stal vilikačným městem a nepodléhal již královské komoře, nýbrž správci, kterému odváděl platy. V roce 1325 se z původního královského města stalo město poddanské, neboť bylo darováno Janem Lucemburským do rukou Beneše z Vartenberka. Nejspíše v polovině roku 1393 se dostal pod královskou správu, neboť Čeněk z Vartenberka dlužil Václavu IV. 4 000 kop grošů. Ten o něj záhy přilel, neboť byl v roce 1394 zajat nespokojenou šlechtou, která mu Bydžov odňala. Následně jej zpět získali bratři Čeněk a Jan z Vartenberka, ale kvůli otcovu dluhu část města patřila i Smilu Flaškovi z Pardubic.¹⁰² Za husitské revoluce měnil majitel Bydžova, Čeněk z Vartenberka, příslušnost k bojujícím stranám a jeho nespolehlivost se tak stala věhlasnou. Nakonec jej obava z ohrožení jeho východočeských statků donutila, aby znovu usiloval o přijetí do husitských řad. Po neúspěšných jednáních se roku 1421 husitům podrobil a podporoval je v jejich tažení. Významným mezníkem se pro Bydžov stal rok 1513, neboť v něm byl uspořádán sjezd pánů a rytířů z kraje Hradeckého, kteří se domlouvali na postupu proti královským městům. V roce 1516 změnil Bydžov svého majitele, kterým se stal Vilém z Pernštejna. Vzhledem k tomu, že v roce 1547 stále nebyl královským městem, netýkaly se jej sankce Ferdinanda I. Habsburského. To ale neznamená, že se bydžovský pán Jan z Pernštejna nepodílel na majetkových přesunech. Za Heníka Šťastného z Valdštejna započaly Bydžovští jednání

99 A. KNAPP, *Paměti*, s. 75–78.

100F. MUSIL – O. FELCMAN – J. ČECHURA, *Dějiny východních Čech*, s. 274.

101 Přesvědčivým důkazem jsou zmínky v bydžovské Knize svědomí z let 1311–1470, kde se o Starém Bydžovu píše jako o starém městě (J. PROKOP, *Nový Bydžov*, s. 19).

102 Ten je zmiňován v Knize svědomí v letech 1397–1400 (TAMTÉŽ, s. 31).

o výkupu z poddanství, která byla ukončena v roce 1569, kdy se Bydžov zařadil k ostatním východočeským věnným městům. Do dějin Nového Bydžova se neslavně zapsala prohraná bitva na Bílé Hoře v roce 1620.¹⁰³

Opevnění města bylo dokončováno po roce 1311 a skládalo se z hradeb, příkopů a tří bran: Hradecké, Pražské a Sloupenské. V tomtéž roce Jan Lucemburský dokonce prominul městu i zaplacení většiny platů, aby mohli Bydžovští pokrýt náklady na opevnění.¹⁰⁴ Bydžov má pravidelný půdorys, jehož geometrická osnova byla využita i při výstavbě městských předměstí. Z téměř čtvercového náměstí vybíhají do světových stran hlavní ulice a do každého rohu náměstí jsou nasměrovány dvojice téměř kolmých uliček. Jednotlivé uliční bloky jsou společně s domovními parcelami vyměřeny v pravidelných obdélnících. Při prvotním opevnění byl jižně od náměstí postaven i gotický kostel Matky Boží.¹⁰⁵

Při vyměřování parcel pro domy na náměstí a v hlavních ulicích byla taktéž využita geometrická pravidelnost. V době založení měl Bydžov dřevěnou zástavbu s cca 120 domovními parcelami. Na náměstí a v hlavních ulicích stály várečné domy, jejichž sklepy byly společně propojeny. Pravděpodobně za vlády Vartenberků byl vybudován panský dům, v němž sídlil vrchnostenský purkrabí. Většina domů a opevnění však pravděpodobně shořela v roce 1420. Obnovené město bylo opět dřevěné a znovu shořelo v roce 1442. Dřevěný charakter města převládal i v 16. století, neboť byl postižen dvěma zhoubnými požáry, při kterých shořela většina města (1531 a 1552).¹⁰⁶

Hospodářský vzestup začal až za Viléma z Pernštějna (od roku 1516), kdy udělil rozsáhlá privilegia, jež se týkala nejrůznějších oblastí života měšťanů. V roce 1549 byl majetek města rozšířen o vesnice Prasek, Řehoty a Zdechovice. Poté se ovšem město zadlužilo, aby získalo finanční prostředky na vykoupení z poddanství. Dluhová tíže ovšem donutila Bydžovské prodat v roce 1575 Prasek a Zdechovice. Po umoření dluhů zakoupilo město v 80. letech 16. století Osecký a Fantovský mlýn a v roce 1592 vesnici Zdechovice spolu s částí pustin Řehoty.¹⁰⁷

Jak již bylo zmíněno výše, dne 6. ledna 1569 byla podepsána smlouva o výkupu z poddanství. Prodej činil 10 000 kop grošů českých. Dalších 50 kop grošů

103 TAMTÉŽ, s. 21–51.

104 F. MUSIL, *Politické a společenské poměry*, in: F. MUSIL – O. FELCMAN – J. ČECHURA, *Dějiny východních Čech*, s. 275.

105 J. PROKOP, *Nový Bydžov*, s. 28.

106 TAMTÉŽ, s. 28–44.

107 TAMTÉŽ, s. 36–48.

českých ročně měli Bydžovští platit české královně jako šosovné spolu s berněmi a posudným. Po zaplacení mělo být město v deskách zemských vymazáno jako držené zboží. Dne 28. dubna 1570 se tak stalo na příkaz císaře Maxmiliána II. Dne 10. června 1570 byla do desk zemských zanesena smlouva o výkupu.¹⁰⁸ Nový Bydžov se tak stal posledním královským věnným městem.

Jedním z prvních zdrojů obživy bylo sladovnictví a pivovarnictví. Dále ve městě působili např. ševci, lazebníci, obchodníci, řezníci, kožešníci, obuvníci, kloboučníci, tkalci či hrnčíři. V roce 1415 bylo Bydžovu obnoveno mílové právo, kdy v zapovězené míli nesměli působit krčmáři a řemeslníci. Výjimku tvořili vesničtí kováři. Roku 1473 bylo měšťanům a obci uděleno právo vybírání tržného po halěři, aby mohl být vydržován obecní posel. Za pět let daroval Heřman Zvířetický¹⁰⁹ v Vartenberka městu lázně. Tentýž Heřman vymohl pro město i právo pořádat první jarmark, jehož termín konání byl stanoven na svátek sv. Jiljí (1. září) a osm dalších dní. Od roku 1497 mohl Bydžov vybírat ve svých branách clo.¹¹⁰

1.6 Polička

Polička je městem, které správně náleží do dnešního Pardubického kraje. Založena byla lokátorem Konrádem z Levendorfu na příkaz Přemysla Otakara II. v roce 1265. Je tak usuzováno na základě listiny z 27. září téhož roku. Založení se neobešlo bez komplikací, jelikož obchodní karavany měly táhnout z Vysokého Mýta na Poličku, přičemž se měly vyhnout Litomyšli, která by tak přišla o cla. Věnným městem se stala v roce 1305, kdy ji Václav II. zapsal své manželce Alžbětě Rejčce, které bylo město věrné do roku 1315, kdy se postavilo na stranu Jana Lucemburského, který byl ve sporech se šlechtou. Zpočátku husitské revoluce se držela stranou, ale v roce 1421 byla dobyta a podrobena Žižkovým vojskem. Téhož roku byla dobyta i uherským vojskem a silně zpustošena. Proto se brzy vymanila z uherských rukou a správu nad ní převzali pražané. Za Jiřího z Poděbrad se stala jeho opěrným bodem. Díky vzrůstajícímu významu měst se dobře rozvíjela i za Jagellonců, avšak v roce 1547 přišel tvrdý pád, neboť se zúčastnila protihabsburského odboje. A stejně jako ostatní města byla i Polička v roce 1620 poražena v bitvě na Bílé Hoře.¹¹¹

Do 2. poloviny 14. století neměla Polička dobudované opevnění. Impuls k

108 TAMTÉŽ, s. 45.

109 Heřman Zvířetický darování podmínil otevřením lázní pro chudé a nuzné, a to jedenkrát do roka (TAMTÉŽ, s. 36).

110 TAMTÉŽ, s. 36–48.

111 Jindřich RŮŽIČKA – Josef KRUŠINA, *Dějiny*, Hradec Králové 1968, s. 18–51.

jejímu dokončení dala až návštěva Karla IV., který považoval města na pomezí Čech a Moravy za strategické body.¹¹² Do spuštění prací lemovaly město pouze čtyři hradební brány a dřevěná ohrada. Nové hradby navázaly na existující dvouposchod'ové brány, a to Litomyšlskou, Limberskou, Kameneckou a Starohradskou. Postupem času byla dřevěná ohrada nahrazována zdí. Horní okraj byl ozdoben cimbuřím. Hradbu zajišťovalo devatenáct bašt, které kryly jehlancovité střechy s půlkruhovým půdorysem. Další součást pevnostního opevnění tvořila tzv. parkánová zeď s hradebním příkopem, jež byla opatřena střílnami.¹¹³

Co se týče městských domů, ty byly zpočátku jako u ostatních měst dřevěné. Kamenná výstavba začala v Poličce až ve 2. polovině 14. století. Okolo náměstí a hlavních ulic se vinula síť jednopatrových domů, které byly budovány na hlubokých a úzkých parcelách. Jejich pozoruhodností jsou dodnes zachované sklepy, které byly mnohdy opatřeny dalšími spodními sklepy, jež byly tesány ve skalách. Měšťanské domy byly pevnostmi samy o sobě, přičemž zároveň ukazovaly i rostoucí bohatství a sebevědomí obyvatel Poličky. Růst Poličky byl přerušen během husitských válek. Po nich nastal postupný nárůst, např. z původních 113 měšťanských domů jich v roce 1584 bylo uvnitř hradeb už 129 společně se 73 chalupami.¹¹⁴

Do městské pokladny měly po vzniku města plynout příjmy z vybírání cel z veškerého zboží, jež bylo převáženo po obchodní stezce. Měšťané měli být živi z řemesel, prodeje řemeslných výrobků či zemědělství. Nepatrně zde byli zastoupeni i obchodníci. Mezi prvními právy, které město obdrželo, bylo právo mílové. Poté, co se stala věnným městem, zařadila se jako druhé město s nejvyšším platem pro královnu (ihned za Hradcem Králové). Po husitské revoluce můžeme mezi poličskými měšťany nalézt pivovarníky, krejčí, ševce, řezníky, kováře, pekaře, koláře, bednáře, kožišníky či nožiře. Za Vladislava II. Jagellonského dostala Polička právo pořádat městský trh. Její pozemkové vlastnictví bylo v roce 1494 rozšířeno o ves Makov a několik usedlostí z vesnice Újezdce. Roku 1487 uzavřeli měšťané smlouvu s Vratislavem z Pernštejna, na jejím základě mohli provozovat rybolov v řekách u Jimramova. Od panovníka měli propůjčeno i právo honitby ve Svojanovských lesích.¹¹⁵

Koncem 15. století nastává určitý úpadek, neboť Polička musela ubytovávat vojska, která byla určena pro válku s Turkem.¹¹⁶ Zároveň se měšťané neustále báli

112 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 207.

113 J. RŮŽIČKA – J. KRŮŠINA, *Dějiny*, s. 27–28.

114 TAMTÉŽ, s. 29–43.

115 TAMTÉŽ, s. 20–40.

116 TAMTÉŽ, s. 35–41.

požárů, které pro ně byly často likvidační.¹¹⁷ Hospodářskou katastrofou se pro Poličku staly sankce Ferdinanda I. Habsburského v roce 1547, kdy městu zabavil všechn feudální majetek, pozastavil jim privilegia a uložil pokutu ve výši 1 000 kop grošů míšeňských, což byla čtvrtá nejvyšší pokuta (hned po Hradci Králové, Jaroměři a Vysokém Mýtě).¹¹⁸ V roce 1549 musel král opatření zmírnit, neboť Polička nebyla schopna dostát svým závazkům. I když bylo město po veškerých útrapách a sporech vyčerpáno, zakoupilo v roce 1586 od Hertvíka Žejdlice ze Šenfeldu jeho díl ve vsi Radiměř, neboť Polička v ní vlastnila pouze určitou část. Ke koupi určená část byla oceněna na 6 000 kop grošů, které ovšem Poličtí neměli. Rozhodli se je sehnat svérázným způsobem, a to vypsáním zvláštní daně, jejíž výtěžek ale nestačil, a proto se muselo přistoupit i k půjčce.¹¹⁹

1.7 Trutnov

Trutnov se nachází v nynější pohraniční oblasti východních Čech, téměř na hranicích s Polskem. Leží v krkonošské oblasti a protéká jím řeka Úpa. Pravděpodobně na přelomu 12. a 13. století se zde, u tzv. trutnovské stezky, která vedla do Slezska, nalézala osada nazvaná dle řeky, čili Úpa. V této osadě byl vystavěn i kostel sv. Václava a hrad. Z kolonizačních důvodů byla osada přesunuta jižněji a dostala opět název Úpa. Ovšem později se začal objevovat název nový, a to Nový Trutnov. První písemné doložení obou míst pochází z roku 1260, neboť bylo zapotřebí vymezit obvod úpské farnosti. Do královských rukou se Trutnov dostal až v roce 1301, kdy jej převzal král Václav II. od Vítka ze Švábenic, který byl synem zakladatele, Idíka ze Švábenic. Po předání se Nový Trutnov stal centrem správy manského kraje.¹²⁰ V roce 1329 bylo město za éry Jana Lucemburského zastaveno a vyplatit jej musel až Karel IV., pravděpodobně v letech 1334–1335.¹²¹ V roce 1399 jej nechal Václav IV. společně se Dvorem Králové zapsat své manželce Žofii Bavorské; právě v této době se Trutnov přeměnil na královské věnné město.¹²²

117 V roce 1523 vypukl ve městě ničivý požár, který zpusťořil větřinu Poličky. Ten zničil výsadní městské listiny, které se ovšem daly obnovit. Mnohem horří situace nastala u majetku měřřanů, který získávali zpět velice těžko. Avřak je nutné dodat, že při postupné obnově města začaly do staveb pronikat renesanční prvky, které nahrazovaly původní gotický vzhled města (TAMTÉŽ, s. 40).

118 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 207.

119 J. RŮŽIČKA – J. KRŠINA, *Dějiny města Poličky*, s. 41–50.

120 F. MUSIL, *Politické a společenské poměry*, in: F. MUSIL – O. FELCMAN – J. ČECHURA, *Dějiny východních Čech*, s. 274.

121 Jiří BOCK, *Historický a hospodářsko-správní vývoj Trutnova do roku 1620*, Sborník archivních prací 55, 2005, s. 325.

122 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 209.

Zpočátku husitské revoluce nebylo město pro kališníky atraktivní lokalitou, ačkoliv jej dobyli. Změna nastala až v roce 1426, kdy se z něj začaly podnikat spanilé jízdy a v letech 1427–1437 byl jedním ze středisek sirotků. Po návratu Zikmunda Lucemburského se jeho paní stala Barbora Celská, která jej pravděpodobně v roce 1448 zastavila Hanuši Velflovi z Varnsdorfu, který jej držel až do roku 1484. V roce 1515 byl Trutnov bez vědomí krále rozdělen mezi Heřmana a Karla ze Šumburka. Skoro upadl do poddanského postavení a v této formě zůstal až do roku 1542. Roku 1543 rozhodl komorní soud, že Trutnov musí být postoupen královně Anně Jagellonské, neboť zástavní páni a měšťané vedli mezi sebou neustálé spory. V královských rukou zůstal až do roku 1547. V témž roce se zúčastnil protihabsburského odboje, po jehož porážce byl potrestán ztrátou pronajatých vesnic a zastavením Kryštofu z Gendorfu, jenž byl komorním radou a horním hejtmanem. Věnným městem se Trutnov opět stal až v roce 1571, a to opět díky verdiktu komorního soudu. Ten zbavil Viléma Miřkovského trutnovské držby s odůvodněním, že město je královniným věnem. Roku 1599 odkoupila městská obec od české komory trutnovský zámek i s příslušenstvím a 19 poddanskými vesnicemi (s plným vrchnostenským právem). Do panovnické komory se vrátil v roce 1603 a od roku 1616 byl opět součástí věnných zástav.¹²³

Po založení chránily město dřevěné hradby. Ty byly postupně nahrazovány jílovými a nakonec kamennými hradbami. Náležely k nim i tři brány: Horní, Dolní a Střední.¹²⁴ Přímé písemné prameny o nich nejsou doloženy, ale informace můžeme najít v kronice Simona Hüttela, jenž byl významným trutnovským kronikářem.¹²⁵

Trutnovské náměstí má čtvercový charakter, z jehož čtyř rohů vybíhá čtveřice hlavních ulic. Jistou nepravidelnost vykazuje pouze umístění hradní akropole. Z vytyčené základní půdorysové osnovy vycházelo i členění jednotlivých domovních parcel, které byly úzké, hluboké a přimykaly se k liniím ulic.¹²⁶ Domy jsou seskupeny do čtverhranných domovních bloků, jež jsou ohraničeny pravoúhle se protínajícími ulicemi. Tyto bloky jsou poté rozděleny úzkými meziblokovými uličkami. S nárůstem obyvatelstva se rozšiřovala i domovní výstavba, která pokračovala podél hlavních ulic až k branám. Prvotní domy, které se začaly v určených

123 TAMTÉŽ, s. 329–335.

124 Antonín JUST – Jaroslav PROCHÁZKA – Josef ŠABACKÝ, *700 let Trutnova 1260–1960: jubilejní průvodce dějinami a přírodou měst pod Krkonošemi*, Trutnov 1959, s. 22.

125 Marek MADAJ – Hana BURDYCHOVÁ, *Městské hradby: středověké opevnění města Trutnova*, Trutnov 2008, s. 5.

126 Marek MADAJ, *Měšťanské domy: historická obydlí trutnovských měšťanů*, Trutnov 2004, s. 4.

místech stavět, byly převážně dřevěného charakteru. Poté, co se Trutnov začal hospodářsky rozrůstat, začaly být stavěny i kamenné domy. Ovšem největšího hospodářského růstu se město dočkalo ve 2. polovině 16. století, kdy vzniklo mnoho veřejných staveb a největší část měšťanských domů. Po vyčerpání možností uvnitř hradeb se domovní výstavba začala rozšiřovat i za nimi.¹²⁷

Nejdůležitější pro městskou ekonomiku byla, stejně jako u ostatních královských měst, udělená privilegia a svobody.¹²⁸ Víme o nich díky osvědčení ze 23. května 1485, kdy jej rada Dvora Králové vydala trutnovským měšťanům. Jmenovat tedy můžeme např. právo tržní, právo mílové, právo na rybolov, osvobození trutnovských od cel ve vlastním městě a pravděpodobně i právo nuceného skladu zboží. Pro Trutnov byl významný pravidelný obchodní styk se sousedními městy Svídnicka-Javorska, s nimiž se ve 2. polovině 14. století zintenzivnil ekonomický a kulturní styk. Obchodní komunikace s Vratislaví umožňovala městu propojit se na baltský obchod. Roku 1499 získalo město právo výročního trhu a v roce 1511 mu Vladislav II. Jagellonský povolil vybírat cla v městských branách na opravu komunikací. V roce 1538 zakoupil Trutnov manský poplužní dvůr a na intenzitě nabíral vzrůst populace a přistěhovalců. Podle berního rejstříku činil v roce 1544 přiznaný nemovitý majetek částku 1 325 kop grošů českých.¹²⁹ V letech 1545–1547 získal Trutnov od Anny Jagellonské do pronájmu hrad i s příslušenstvím spolu s trutnovským panstvím se 23 vesnicemi. Avšak tento slibný hospodářský vývoj byl narušen v roce 1547, kdy město postihly ekonomické sankce Ferdinanda I. Habsburského za neúspěšné protikrálovské povstání a Trutnov byl znovu zastaven. Další oživení městské ekonomiky přišlo v roce 1571, kdy se město vymanilo z vlivu svého zástavního pána, kterému zaplatilo 5 000 tolarů. Do roku 1591 držel v nájmu trutnovský zámek i s příslušenstvím, což byly poplužní dvory, pozemky, mlýny, papírna a mýto. Městské podnikání se rozšířilo např. o vápenku, cihelnu, pivovarnictví či rybníkářství. Další příjmy mu plynuly z pronájmu pekařské lavice či odprodáním městských pozemků. V roce 1599 odkoupila městská obec trutnovský zámek (s příslušenstvím a 19 poddanskými vesnicemi s plným vrchnostenským právem) za 47 131 kop míšeňských grošů. Roku 1600 bylo městské panství zapsáno do desk zemských a s určitými obměnami bylo drženo až do roku 1848. Ke konci 16. století zaznamenalo soukenictví značný úpadek a bylo postupně nahrazeno plátenickou

127 TAMTÉŽ, s. 4–5.

128 J. BOCK, *Historický ...*, s. 336.

129 TAMTÉŽ, s. 348.

výrobou.¹³⁰

Řemesla a živnosti sloužily především pro potřeby místního trhu. Jmenovat můžeme např. oděvnícká, potravinářská, kovodělná, dřevozpracující a další.¹³¹ Počátky soukenictví jsou doloženy v roce 1368, kdy byla městskou radou odkoupena soukenická valcha. Během husitských válek se město zmocnilo pozemkového majetku trutnovského špitálu zderazských božehrobců, k němuž patřily pozemky, lesy a části vsí Debrné a Libče, jež zůstaly v majetku města i po skončení revoluce. V roce 1471 Trutnov vyhořel, přičemž bylo poničeno hospodářské zázemí, poklesl počet obyvatel a snížila se řemeslná výroba. Pomalá hospodářská obnova poté začala v 80. letech 15. století. Řemeslná výroba se začala razantněji rozvíjet na konci 15. století, kdy začaly být obnovovány městské cechy, např. ševci (1495), soukeníci (1513), řežníci (1532) či pekaři (1548).¹³²

1.8 Vysoké Mýto

Vysoké Mýto (dále „Mýto“) je městem ležícím v dnešním okrese Ústí nad Orlicí, který je integrován do Pardubického kraje. Založeno bylo pravděpodobně okolo roku 1260, a to českým králem Přemyslem Otakarem II.¹³³ Jeho funkcí měla být ochrana tzv. trstenické stezky. Roku 1305 jej král Václav II. upsal své manželce Alžbětě Rejčce spolu s 20 000 hřivnami stříbra,¹³⁴ čímž Mýto dostalo statut věnného města českých královen. Za panování Jana Lucemburského se stalo finanční oporou svého pána a součástí mocenské politiky se definitivně stalo za vlády Karla IV. Během husitské revoluce bylo součástí spolku východočeských měst, který byl silný i po jejím skončení.¹³⁵ A aby předešlo dalším velkým škodám, tak se dvakrát vzdalo do rukou husitů (1421 a 1425).¹³⁶ Poté stálo věrně po boku Jiřímu z Poděbrad a Vladislavovi Jagellonskému. Neúspěšně se zúčastnilo vzpoury proti Ferdinandovi I. Habsburskému (1547) a těžký osud město postihl i po porážce na Bílé hoře (1620).

Půdorys vnitřního města ve své podstatě zachovává původní stavitelské možnosti zakladatelů. Náměstí má téměř čtvercový tvar a ulice jsou z něj vedeny

130 TAMTÉŽ, s. 336–350.

131 Výnosnost některých řemesel umožnila movitějším obyvatelům Trutnova zakoupení pozemků v nedalekém okolí (TAMTÉŽ, s. 338).

132 TAMTÉŽ, s. 336–350.

133 Jistě víme, že v roce 1265 již existovalo, jelikož je o něm zmínka v poličské zakládací listině, která je datována do 27. září 1265 (Radovan DVOŘÁK, *Vysoké Mýto: stručné dějiny města*, Ústí nad Orlicí 2003, s. 9).

134 F. MUSIL, *Ke vzniku*, s. 2.

135 R. DVOŘÁK, *Vysoké Mýto: stručné*, s. 7–18.

136 D. KRŠKOVÁ, *Královny*, s. 211.

uprostřed a v rozích. Vzhled založeného města byl prostý, jelikož kostel tvořil pravděpodobně jedinou kamennou stavbu. Samotné městské opevnění bylo zpočátku jednoduché, na západní, jižní a východní straně posílené příkopy.¹³⁷ Původní domy byly dřevěné a patřily k nim zahrady a sklepy.¹³⁸

K největší stavební obměně poté došlo až za Karla IV., kdy byl rozšířen hlavní kostel a začaly se stavět kamenné domy v duchu gotiky. Z kamene bylo i opevnění, jež se po léta rozrůstalo. Jeho součástí byly tři brány, a to Pražská (dříve Vratislavská), Litomyšlská a Choceňská. K zabránění přístupu do města sloužila padací mříž a dvojí lomené předhradí, které vedlo přes parkán a zděný příkop do vnějšího kruhového prostoru. Přístup k hradbám znesnadňoval i potok Nejsbach, který ústil pod Choceňskou bránou do říčního náhonu. Kamenná zeď byla vysoká okolo deseti metrů a široká dva metry. Po požáru v roce 1517 byla dokončena výstavba města.¹³⁹ Do počátku 19. století poskytovala gotická zástavba představu o původním rozvržení města.¹⁴⁰

První radnice vznikla nejspíše v polovině 14. století, ale informace o ní jsou spíše kusého charakteru. O vyspělosti města svědčilo i vedení městských knih ze 14. století, které se bohužel nedochovaly.¹⁴¹

Po založení Mýta byla městská pokladna naplňována poplatky z prodeje vesnických výrobků a po čase i poplatky z okolních vesnice. Město obdrželo mílové právo a mělo výsadu pro zřizování krčem a stavění mlýnů. Díky své prosperitě se mohlo stát finančním pilířem Jana Lucemburského. Významná byla i jeho strategická poloha, a proto v něm bylo za Karla IV. zřízeno skladiště zbraní pro 300 vojáků. Ve 14. století bylo na pátém místě za Hradcem Králové, Poličkou, Trutnovem a Mělníkem.¹⁴² Roku 1518 ve městě stálo 368 domů, a bylo tak velikostně desátým městem v království. K jeho panství náležely městské statky, lesy, vsi Vraclav, Stradouň a Brteč, šnakovské, plotišťské, týnišťské, radhošťské, sedlišťské, stradounské a další dvory a role v Turově, Chotěšínách a Hrušově a další. Příznivý hospodářství stav narušily až sankce Ferdinanda I. Habsburského (1547), kdy byla městu udělena pokuta ve výši 2 000 kop grošů (po Hradci Králové druhá nejvyšší pokuta), odebrána veškerá privilegia, zabaven všechen feudální majetek a odebrány celní výtěžky. Mýtu byla

137 R. DVOŘÁK, *Vysoké Mýto: stručné*, s. 10.

138 Radovan DVOŘÁK, *Vysoké Mýto. Průvodce městem a jeho dějinami*, Vysoké Mýto 1961, s. 9.

139 R. DVOŘÁK, *Vysoké Mýto: stručné*, s. 12–23.

140 TAMTÉŽ, s. 14.

141 TAMTÉŽ, s. 15.

142 TAMTÉŽ, s. 8–15.

taktéž vyměřena nová daň z vaření piva a muselo začít platit posudné. Roku 1561 král po mnohých prosbách ustoupil a za 150 kop grosů městu vrátil právo k někdejšímu zboží. Dle zprávy, kterou královské komoře zaslal rychtář Jan Buček, mělo Mýto ke konci 16. století 368 domů a 341 měšťanů. Roku 1602 udělil Rudolf II. městu právo tří dobytčích trhů, aby z jejich výtěžku mohlo opravovat cesty a městské zdi.¹⁴³

Důležitá je Úzká bílá kniha z let 1423–1464, která uvádí na čtyřicet různých řemesel, jež se v Mýtě vyskytovaly. Mimoto nás informuje i o řemeslnických pravidlech a řádech, jež byly sepsané zvláště pro deset nejvýznamnějších řemesel (pekaři, soukeníci, pláteníci, sladovníci, ševci, kramáři, řezníci, kováři, krejčí a kožešníci). Jako vedlejší zdroje příjmů sloužilo vinařství, chmelařství, rybníkářství, včelařství či chov dobytka.¹⁴⁴ Avšak v průběhu 15. století začala být původní řemesla (např. kovářské, krejčovské či ševcovské) postupně potlačována potravinářskými obory, které byly důležité hlavně v krizových dobách. Od počátku 16. století vzrůstal význam soukeníků, tkalců a nožířů.¹⁴⁵

Nejvíce hospodářskou složkou města byli patriciové, jelikož vlastnili nemovitosti a rozsáhlé pozemky. Po nich následovala střední, řemeslná populace, která byla postupně navyšována přistěhovalectvím z okolních vsí. Úplně mimo hospodářskou část populace stojí podruzi, čeledí, služebnictvo a jiní, kteří bydleli u svých zaměstnavatelů a nemovitosti ve městě nevladnili.¹⁴⁶

143 R. DVOŘÁK, *Vysoké Mýto: stručné*, s. 22–28.

144 R. DVOŘÁK, *Vysoké Mýto. Průvodce*, s. 19–20.

145 R. DVOŘÁK, *Vysoké Mýto: stručné*, s. 22–28.

146 TAMTÉŽ, s. 14–28.

2 Zvyky a právo ve sňatkové praxi

2.1 Vývoj městského práva

Základní kameny městského práva vznikly mimo naše území a k nám je jako tzv. Obyčejové normy přenesli cizí kupci, kteří se jimi řídili jako svým osobním právem.¹⁴⁷

Poté, co začalo být území Českého království kolonizováno, převážně německými kolonizátory, usídlila se v něm dvě práva, a to severoněmecké (magdeburské) a jihoněmecké (norimberské).¹⁴⁸ Němečtí kolonizátoři do nově vzniklých měst přinesli právní systém, který se stal stavebním kamenem pozdějšího právního vývoje.¹⁴⁹

Města spadající do severoněmeckého právního okruhu (např. Chomutov, Hradec Králové, Louny, Malá Strana, Polička či Olomouc) měla svoji odvolací stolicí v Litoměřicích a Opavě, později v Olomouci. Oproti tomu do jihoněmeckého právního okruhu spadaly města v jižní části království a jejich odvolací instance sídlily v Starém Městě, Jihlavě a v Brně. Vzhledem k tomu, že vztah „jihoněmeckých“ měst byl oproti „severoněmeckým“ mnohem volnější, došlo okolo poloviny 14. století k rozdělení tohoto okruhu na čtyři části: pražskou, brněnskou, jihlavskou a znojenskou. V průběhu 15. století začala některá města přecházet k jinému právnímu okruhu, z čehož vyplynulo, že v 16. století převažovala města, jež se řídila právem pražským.¹⁵⁰

Výše zmíněná právní kodifikace měla platnost pro celé České království a předcházela jí dlouholetý vývoj. Za její hlavní důvod považuje Karel Malý ekonomický rozvoj měst a jejich důležitý vliv na ekonomiku království a dále politický a vojenský význam. Např. měšťané potřebovali kvůli svému podnikání právní zázemí, neboť neexistovalo jednotné městské právo a ucelená jurisdikce. Zájem o kodifikaci měla i šlechta, jelikož i ona vystupovala jako strana ve přích před jednotlivými městskými soudy. A proto došlo v roce 1523 na zemském sněmu k dohodě, že je zapotřebí vypracovat zákoník městského práva.¹⁵¹

Nejvýznamnějším členem kodifikační komise se stal M. Brikcí z Licska, který v roce 1534 dokončil svá „Práva městská.“ Jednalo se o přeložení a upravení brněnské

147 Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 203.

148 TAMTÉŽ, s. 203–204.

149 Karel MALÝ a kol., *Vývoj městského práva v Čechách (namísto úvodu)*, Práva městská Království českého: edice s komentářem, Praha 2013, s. 13–14.

150 Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 204.

151 Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010, s. 108–109.

právní knihy písaře Jana,¹⁵² jež byla v českých městech dosud užívána. Ačkoliv „Brikiho práva“ nakonec nebyla uznána za oficiální kodifikaci, byla používána městskými soudy jako záznam plného práva.¹⁵³

I poté se pokračovalo se v kodifikačních krocích. V roce 1558 byl předložen první psaný návrh, jenž vycházel z pražského práva. Autorem byl novoměstský písař, mistr Pavel Kristián z Koldína. „Jeho“ zákoník byl vydán v roce 1579 pod názvem „Práva městská království českého“¹⁵⁴ a roku 1580 byl apelačním soudem prohlášen za právně závazný.¹⁵⁵

Územní platnost nového zákoníku nebyla zpočátku úplná, neboť města v magdeburském právním okruhu, hlavně Litoměřice, jej dlouho odmítala přijmout. Zlom nastal až v roce 1610, kdy byl jejich odpor zlomen. Tímto rokem začalo používání zákoníku ve všech českých městech. Moravská města jej přijala teprve v roce 1697. K jeho zrušení došlo až v roce 1811, kdy byl přijat Všeobecný občanský zákoník.¹⁵⁶

Obsahoval právní předpisy, jež upravovaly veškerý život obyvatel měst a jejich správu a jurisdikci. Nacházely se v něm převážně předpisy o městské správě, povinnostech městské rady spolu s povinnostmi konšelů, o městské jurisdikci, majetkovém právu, manželském a rodinném právu, trestním právu a trestním procesu včetně tortury. Byl opatřen českým a latinským obsahem a věcným rejstříkem. Vytisknut byl v melantrišské tiskárně. Při jeho vypracování bylo využito i zemského práva a rozhodnutí zemských sněmů. V roce 1581 k němu byla vydána i tzv. Krátká summa, jež stručně vystihovala jeho obsah.¹⁵⁷

2.2 Svatba a svatební smlouvy v zájmu badatelů

Z mého pohledu je zkoumání svatebních smluv a zvyklostí, jež jsou se sňatkem neodmyslitelně spojeny, zajímavým badatelským tématem, jelikož nám ukazuje mentalitu, tradice či zvyky tehdejších měšťanů a venkovanů. S jejich pomocí se dá rekonstruovat běžný život obyvatel v zemích České koruny. Domnívám se, že závěry o každodenním životě by se neměly vyvozovat pouze z knih svatebních smluv, protože v rámci výzkumu je dobré jejich srovnání s knihami kšaftů či knihami sirotků.

152 Která byla již rozpracována v Jihlavě.

153 TAMTÉŽ, s. 109.

154 V roce 2013 byl edičně vydán, a to pod názvem Práva městská Království českého.

155 Karel MALÝ, *České právo v minulosti*, Praha 1995, s. 38.

156 K. MALÝ a kol., *Dějiny*, s. 110.

157 TAMTÉŽ, s. 110.

První badatelské pokusy se uskutečnily již v 19. století, neboť badatelé byli přesvědčeni, že sňatek byl nedílnou součástí české kultury. Zaměřili se na přípravu svatby, její průběh, samotný obřad či posvatební veselí. Mezi jednotlivými syntézami nalezneme i články, popř. monografie, které srovnávají české či moravské svatební veselí se zahraničními svatebními obřady.¹⁵⁸ Např. Michaela Hrubá se vyjádřila, že chybí novější pohledy na svatbu v prostředí královských měst, neboť bádání byla po roce 1990 zaměřena především na šlechtické a částečně venkovské sňatky.¹⁵⁹

Výběrově z české literatury ke svatebním zvyklostem můžeme jmenovat Václava Bůžka, který se zaměřil na zkoumání jihočeských šlechtických, měšťanských, úředních a dvořanských domácností,¹⁶⁰ Karla Fojtíka, který se zabýval moravskými svatbami,¹⁶¹ Michaelu Hrubou, která se zaměřila na zabezpečení nevěsty v předbělohorských městech,¹⁶² Jiřího Klaboucha,¹⁶³ Jaroslava Millera, jenž se neomezoval pouze českým a moravským prostředím¹⁶⁴, nebo Ilonu Vojancovou.¹⁶⁵ Ze zahraničních autorů se na svatební rituály zaměřili např. Jean Claude Bologne,¹⁶⁶ Richard van Dülmen¹⁶⁷ nebo Arnold van Gennepe.¹⁶⁸

Samotným knihám svatebních smluv se věnovali např. Stanislav Dvořák, který zkoumal solnickou knihu,¹⁶⁹ Barbora Fišerová, která se ve své diplomové práci zabývala královéhradeckými testamenty a svatebními smlouvami,¹⁷⁰ Pavla Nácovská, která se zaměřila kutnohorské svatební smlouvy a problematiku dalšího sňatku¹⁷¹ či

158 Karel FOJTÍK, *Svatba na střední a západní Moravě v 16. a 17. století*, Český lid 52, 1965, s. 332.

159 Michaela HRUBÁ, *Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předbělohorských měst*, in: *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*, Pardubice 2007, s. 20.

160 Václav BŮŽEK a kol., *Dvory velmožů s erbem růže. Všední a sváteční dny posledních Rožmberků a pánů z Hradce*, Praha 1997; TÍŽ, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha–Litomyšl 2002.; Václav BŮŽEK, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době*, *Opera historica* 1, 1991, s. 43–73.; TÝŽ, *Měšťanské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků*, in: *Pocťa Josefu Petráňovi: sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. J. Petráně, uspořádali Zdeněk BENEŠ – Eduard MAUR – Jaroslav PÁNEK*, Praha 1991, s. 301–325.

161 Karel FOJTÍK, *Svatba na střední a západní Moravě v 16. a 17. století*, Český lid 52, Praha 1965, s. 332–343.

162 M. HRUBÁ, *Sňatek*, s. 19–25.

163 Jiří KLABOUCH, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

164 Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé: město středovýchodní Evropy (1500–1700)*, Praha 2006.

165 Ilona VOJANCOVÁ, *Od svatby ke kolébce*, Pardubice 1995.

166 Jean Claude BOLOGNE, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na západě*, Praha 1997.

167 Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století) I. Dům a jeho lidé*, Praha 1999.

168 Arnold van GENNEPE, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

169 S. DVOŘÁK, *Knihy*, s. 33–59.

170 Barbora FIŠEROVÁ, *Hradečtí měšťané z pohledu kšaftů a svatebních smluv v letech 1612–1680*. Univerzita Hradec Králové 2010.

171 P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 39–72.

Tereza Siglová, která se zaměřila na dašické svatební smlouvy.¹⁷²

2.3 Úvod k problematice manželství v raném novověku

Sňatek byl považován ze jeden z nejvýznamnějších mezníků v životě lidí jakékoliv doby.¹⁷³

V raném novověku představovaly narození, svatba a smrt tři nejdůležitější životní momenty. Byly úzce spjaty se zavedenými obřady, a proto začaly být označovány jako „přechodové rituály.“ Na rozdíl od křestů a pohřbů není svatební obřad podřízen biologickému koloběhu života, tudíž byl v minulosti brán spíše jako společenská záležitost, neboť se jednalo o nejvýznamnější životní událost, která s sebou přinesla nemalé změny v životě manželů.¹⁷⁴ Mimo nejrůznějších rituálů ke sňatku patřila i řada právních kroků, jež podtrhla jeho význam a přechod k novému společenskému statutu.¹⁷⁵

Podle Karla Malého bylo pro právní vztahy v manželství nejdůležitější kanonické právo, jelikož již kníže Břetislav, který pocházel z nemanželského vztahu, prosadil církevní požadavek, kterým se vznik, forma a ochrana manželství dostaly pod dohled církve. Vývoj manželství tedy probíhal pod taktovkou kanonického práva.¹⁷⁶ Postupem doby nastala určitá diferenciaci, neboť např. v předbělohorských městech byl sňatek uzavírán v předtridentském pojetí, což znamená, že se jednalo o sled událostí a kroků bez přítomnosti kněze. Účastní byli pouze rodinní příslušníci, popř. přátelé.¹⁷⁷

Prvním krokem k uzavření manželství ve městech byly zasnuby. Jednalo se o první oficiální setkání snoubenců a jejich rodičů. Tuto sešlost doprovázelo symbolické vložení nevěstiny ruky do ženichovy dlaně, přičemž poté došlo k políbení na ústa. Následovalo předání darů, což byly ve většině případů šaty či šperky, a poté byly před svědky domluveny veškeré okolnosti týkající se nadcházející svatby. Mnohdy byly také zaneseny do svatební smlouvy. Po podařených zasnubách následovalo za několik týdnů uzavření manželství, přičemž posvatební veselí se konalo v domě nevěstiny rodičů. Pokud chtěli novomanželé uzavřít i církevní sňatek, stalo se tak většinou po

172 Tereza SIGLOVÁ, *Svatební smlouvy a manželství na příkladu městečka Dašic v letech 1563–1652*, Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí, Pardubice 2007, s. 27–46.

173 M. HRUBÁ, *Sňatek*, s. 19.

174 M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 17.

175 M. HRUBÁ, *Sňatek*, s. 19.

176 K. MALÝ, *České právo*, s. 75.

177 M. HRUBÁ, *Sňatek*, s. 21.

svatební noci, kterou bývalí snoubenci strávili taktéž u rodičů nevěsty.¹⁷⁸

Když bylo ve 2. polovině 16. století kodifikováno městské právo, Pavel Kristián z Koldína v něm zahrnul i kapitolu, která se týkala manželského práva¹⁷⁹, neboť nevěsta přinášela do manželství věno, která se stávalo součástí dědického řízení po úmrtí jednoho z manželů. Od manželky byla taktéž vyžadována poslušnost a věrnost k manželovi. Pokud se podíváme na otázku manželských sporů, ty řešil až do éry Josefa II. církevní soud. Žaloby se týkaly nedodržení manželské smlouby, zachování cti svedených dívek či neplatnosti manželství. Co se týče samotného věna, jednalo se buď o majetek, finance či statky, jež se po svatbě staly manželovým majetkem, jenž s ním mohl volně disponovat. Sama nevěsta měla na věno právní nárok, přičemž jí mohlo být odepřeno pouze ve výjimečných případech (např. ztráta panenství před svatbou či sňatek s neschváleným mužem). Jeho výše nebyla nikdy přesně stanovena. Šlo o dohodu mezi oběma stranami a její výsledek byl posléze zapsán do svatební smlouvy, v jejímž rámci bylo zakotveno i tzv. vdovské věno, které mělo ochránit majetkovou situaci manželky v případě mužova úmrtí. Jeho hodnota byla stanovena na dvaapůlnásobek původního manželčina věna. Např. když nevěsta přinesla do manželství 100 kop grošů, manžel jí musel zajistit dalších 100 plus 50 kop grošů navíc.¹⁸⁰

Samotné svatební smlouvy byly dokumenty, které upravovaly majetkové poměry budoucích manželů. Jejich sepsání předcházely zpravidla široké průzkumy protistrany, který se zaměřil především na majetkové postavení rodiny. Po průzkumu přišlo na řadu tzv. vejselství, které znamenalo, že k rodičům potencionální snoubenky byli vysláni dva důvěrníci, kteří se měli s rodiči dohodnout na výši věna. Teprve po vejselství došlo k oficiálnímu otázení se snoubenky a sepsání svatební smlouvy.¹⁸¹ Dle Karla Fojtíka k jejich uzavírání docházelo nejčastěji v úterý, méně často poté v pondělí, v neděli či ve středu. V jiné dny šlo zcela o ojedinělé případy.¹⁸²

Nyní se vraťme k výše zmíněné rozdílnosti ve způsobu uzavírání sňatků. Zatímco předbělohorská královská města se řídila předtridentským pojetím, poddanská městečka a vesnice musela po polovině 16. století na základě rozhodnutí

178 TAMTÉŽ, s. 21.

179 Kapitola se jmenuje O zasnoubení k manželství, o věnu, o obvěnění, o smlouvách svatebních a o zápisích, jimiž manželé společně vzdání statků sobě činí k živému obdržení, o zápisích pro smrt, a o rozličném jedněm druhým dání statků (K. MALÝ a kol., *Práva městská Království českého*, 130–140).

180 K. MALÝ, *České právo*, s. 76–77.

181 P. NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy*, s. 43.

182 K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 335.

tridentského koncilu přejít na jiný model uzavírání manželství. Sňatek musel být uzavřen v kostele za přítomnosti faráře a dvou svědků. Pokud toto pravidlo nebylo dodrženo, manželství nebylo uznáno za legální. Samotný farář si svou asistencí při oddavkách přišel na nemalý peněžní příjem.¹⁸³

Dalším faktem k zamyšlení byly pevně vnucované kanonické požadavky vůči svým poddaným, hlavně výběr vhodného partnera či partnerky. Aby se mohli dva lidé vzít, nesměla mezi nimi stát žádná příbuzenská a švagrovská překážka¹⁸⁴, což byl pro obyvatele vesnic a menších městeček obrovský problém, neboť v nich nežilo tolik lidí, aby se vzájemné příbuzenské či švagrovské vazby daly úplně vyloučit. Řešením této nemilé situace se stal církevní dispens, který byl ovšem vydáván za tučnou úplatu. Samozřejmě nezapomněla církev dávat důraz na skutečnost, že manželství musí být uzavřeno se souhlasem rodičů, neboť v opačném případě se jednalo o hřích, který mohli rodiče vyřešit majetkovým trestem pro své „neposlušné“ dítě. Pravděpodobně největší svobodu ve výběru životního partnera měla chudinská sorta společnosti, která měla majetek buď minimální nebo žádný.¹⁸⁵

Těžké časy přišly na poddané v pobělohorském období, neboť nebyl dostatek pracovních sil a vrchnost si tak nuceně držela pracovníky na svém panství. Dokonce začala vydávat i nejrůznější nařízení, např. že se vdova nesmí provdat bez svolení svého pána, neboť by tím tak přišel o pracovní sílu, ať už její nebo jejích dětí. Situace mohla zajít tak daleko, že znovu provdaná vdova mohla být s okamžitou platností vrácena do svého původního domova. V průběhu 16. století se nařízení a zákazy nadále rozšiřovaly. V hledáčku vrchnosti se nyní ocitli i sirotci, kteří byli nuceni pracovat na panském bez nároku na mzdu a dlouhodobě čekat, jestli jim jejich páni udělí svolení k založení rodiny. Samozřejmě si za své svolení nechala náležitě zaplatit. Povolení k sňatku na jinou vrchnost nedávali páni rádi. Když se tak stalo, šlo většinou o situaci, kdy za dotyčnou osobu měla přijít pracovní posila z jiného panství. Nastala tak situace, kdy si vlastníci doslova vyměňovali „kus za kus.“ Kapitoulou sama o sobě je uzavření sňatku s měšťanem. Aby snoubenci dostali povolení, musel se snoubenec z města zavázat buď k poddanství anebo ke zřeknutí se městských práv pro své budoucí děti, které se tak měly stát poddanými vrchnosti. Nezapomínejme však na fakt, že povolení ke sňatku museli mít i snoubenci z téhož panství. Patrimoniální důvody byly

183 M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 17.

184 Stanoveno bylo, že se nesmí vzít lidé ve švagrovském vztahu do 7. stupně (J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 80).

185 TAMTÉŽ, s. 80–81.

více než praktické. Zaprvé si vlastník pojistil osobní závislost svého poddaného na něm, zadruhé mu do kasy přibyly nemalé peníze za poplatky a zatřetí to byly hospodářské důvody. Odmítnutí povolení ke sňatku znamenalo, hlavně pro sirotky, pokračování v jejich bezplatné službě pro svou vrchnost. Ještě hůře než sirotci na tom byla panská čeleď, která byla vystavena častému vykořisťování a mnohdy pracovala pouze za stravu.¹⁸⁶

Co se týče běžného měšťanského obyvatelstva, ani to nemělo k uzavření sňatku snadnou cestu. Např. městská chudina či čeleď na tom v oblasti životní podmínky byly mnohdy stejně jako venkovské obyvatelstvo. Měšťané se sice obešli bez povolení své vrchnosti, cechy či obchodnické gildy stanovily podmínky pro uzavření manželství ve svých předpisech. Pro uzavření sňatku hrálo velkou roli majetkové zajištění budoucí rodiny. Volba budoucího manžela či manželky byla velice často omezována rozhodnutím rodičů či poručníků. Jak již bylo zmíněno, došlo i k případům, že se snoubenci vzali bez souhlasu rodičů a byli tak např. majetkově potrestáni. Existují dokonce i zprávy, které potvrzují užití fyzického násilí na neposlušných dcerách, které praktikovali jejich otcové.¹⁸⁷

2.4 Výběr vhodného partnera a vstup do manželství

Na tomto místě si nyní popíšeme kroky, které vedly k výběru vhodného životního partnera/ky a k samotnému uzavření manželství. Jak bylo již výše zmíněno, cesta ke svatbě byla často nesnadná a trnitá (hlavně u venkovského obyvatelstva).

Je třeba vzít v potaz, že láska nehrála ve výběru manžela/ky příliš velkou roli. Mnohem větší úlohu mělo majetkové postavení a budoucí příbuzenské vztahy, které by ze sňatku vznikly. Další důležitou roli hrál sociální původ snoubenců, kdy si rodina či poručníci kladli za cíl buď zajistit svým dětem či svěřencům nejlepší možnou budoucnost a společenské postavení anebo nezhoršit jejich současnou sociální a společenskou situaci. Muži vstupovali do manželství v době, kdy měli jistotu, že svou budoucí rodinu dokáží uživit nebo měli jisté finanční zajištění (např. z dědictví). Nejlepší postavení měl nejstarší syn, neboť měl po otcově smrti zdědit usedlost. Jeho mladší sourozenci už na tom tak dobře nebyli, jelikož byli zcela závislí na výši potencionálního dědictví, jehož výše ovšem nebyla jistá. Navíc výše majetku nebo věna přímo ovlivňovala volbu potencionálního partnera.¹⁸⁸

186 TAMTÉŽ, s. 81–82.

187 M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 18.

188 TAMTÉŽ, s. 18–19.

Předtím, než začneme popisovat samotný průběh svatebního obřadu (od seznámení k uzavření manželství), podívejme se ještě na samotný věk obou snoubenců. Taktéž je nutné dodat, že se lišil věk vesnických snoubenců od snoubenců městských, kteří uzavírali manželství v pozdějším věku. Ženitba či vdavky probíhaly většinou mezi 20. - 24. rokem věku, kdy po svatbě zůstávali manželé bydlet s rodinou. Ke sňatku v nižším věku docházelo výjimečně, neboť by snoubenci nebyli schopni zajistit svou rodinu. Právě z finančních důvodů se muži ženili o něco později než ženy (cca mezi 25. - 29. rokem věku).¹⁸⁹

Vzhledem k vysoké mortalitě bylo běžné, že se lidé ženili či vdávali vícekrát, a tudíž byl i vysoký věkový rozdíl mezi samotnými manželi.¹⁹⁰ Nejtypičtější situací byla ta, v níž si mladá dívka vzala postaršího, finančně zabezpečeného vdovce, a stala se tak dalším disponentem v rodinném majetku. Poté, co její muž zemřel, si bohatá vdova vyvolila za nového manžela méně movitého mládence. Avšak nyní již bohatý vdovec si vzal chudší dívku. A tento koloběh svateb a úmrtí se opakoval pořád dokola. Ačkoliv se jednalo o častý jev, obzvláště ve městech, kde byli lidé movitější než obyvatelé vesnic, bývalo časté, že se takové páry stávaly terčem posměchů, ústrků a urážek.¹⁹¹

Takovýto koloběh byl velice častý v cechovním systému, přesněji v případě mistrů a jejich tovaryšů, neboť bývalo zvykem, že se tovaryš oženil teprve v okamžiku, kdy se stal mistrem. Nejednalo se o jednoduchou situaci, jelikož ve městě byl přesně stanovený počet mistrů a jen zřídka docházelo k jeho navyšování. A navíc, aby se tovaryš mohl stát mistrem, musel se oženit buď s mistrovou dcerou anebo vdovou po něm.¹⁹²

Následující odstavce budou popisovat první seznámení se budoucích snoubenců, průběh namlouvání a následný svatební obřad. Vzhledem k tomu, že vesnice a městečka mezi sebou živě komunikovala, bylo možností k seznámení a následnému namlouvání docela dost. Lidé se mohli potkat během návštěv u příbuzných, jež žili v jiné vesnici či městečku, při nejrozmanitějších slavnostních příležitostech, na pravidelných setkáních v kostelech, na poutích, na trzích apod.¹⁹³

Po seznámení přišlo na řadu období dvoření. Mládenec svou vyvolenou po večerech pravidelně navštěvoval a snažil se získat její přízeň za pomoci nejrůznějších

189 TAMTÉŽ, s. 19.

190 Jiří Klabouch ve své monografii o manželství uvádí, že v 17. a 18. století byla u nás průměrná délka života okolo 40 let věku (J. KLABOUC, *Manželství*, s. 92).

191 P. NÁCOVSKÁ, *Svatební*, s. 61.

192 TAMTÉŽ, s. 61.

193 K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 335.

drobných dárků, jež vyvolená dívka na znamení přízně opětovávala. Dvoření poskytl relativně dlouhý čas na posouzení, zda je budoucí sňatek výhodný či nikoliv.¹⁹⁴ Poté následovalo samotné namlouvání, které bylo započato tzv. vejselstvím. Teprve potom byla oficiálně dotázána samotná nevěsta a sepsána svatební smlouva.¹⁹⁵ Nevěstino věno nebylo pouze o hotových penězích (dcery od svých otců dostávaly zpravidla menší částky), ale mohlo obsahovat určité kusy dobytka a tzv. vejpravu. Šlo o výbavu, která mimo osobních šatů a věcí pro nevěstu obsahovala i různé potřeby do nově zakládané domácnosti. Další věcí, kterou dívka přinášela do manželství, byla vyhlídka na rozdělení dědictví po úmrtí rodičů. Pokud se jednalo o sirotka, vydali se důvěrníci k jeho poručníkovi, a to i v případě, že matka byla stále naživu. Poručník měl vůči svému svěřenci otcovská práva a mohl disponovat s jeho majetkem. Co se týče vdov, ty byly zastupovány purkmistrem a městskou radou, ale již tu byl rozdíl, jelikož s majetkem mohly disponovat ony. Nezřídka kdy si při sňatku s mladším ženichem vymíňovaly z vlastního majetku určité peněžní částky, se kterými mohly disponovat podle svého uvážení a poté je odkázat buď svým potomkům nebo manželovi.¹⁹⁶ Jediné osoby, které byly vyloučeny z manželské politiky, byly nelegitimní děti. A protože ve městech neexistovaly nalezince, které by byly přímo určeny pro nemanželské potomky, bylo běžné takové děti odkládat na kostelní či klášterní schody. Jejich výchova probíhala ve špitálech, ve kterých bohužel docházelo k jejich vysoké úmrtnosti, neboť byly podvyživené a nemocné. Často byly tyto děti usmrceny svými matkami ihned po jejich narození, protože by jim bránily v uzavření manželství a byly by jejich trvalou přítěží. Pokud se takoví jedinci dožili vysokého věku, neměly pro svůj původ možnost vyučit se řádnému řemeslu a posléze být přijati do cechů. Museli proto celý svůj život vykonávat nádenickou práci.¹⁹⁷

Poté, co skončilo období námluv, následovaly zasnuby a ohlášky (které byly závazně přijaty již v roce 1215). Zasnoubení ukazovalo na budoucí závazek vzájemné věrnosti obou snoubenců a uzavření manželství.¹⁹⁸ Následně byly definitivně domluveny okolnosti svatby, které mohly být obratem zapsány i do svatební smlouvy, a to za přítomnosti svědků.¹⁹⁹ Co se týče ohlášek, ty spočívaly ve veřejném oznámení jmen snoubenců, kteří hodlali uzavřít svátost manželskou. Jejich účelem bylo zveřejnit

194 TAMTÉŽ, s. 335.

195 J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 92.

196 M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 20.

197 J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 94.

198 TAMTÉŽ, s. 64–65.

199 M. HRUBÁ, *Sňatek*, s. 21.

budoucí sňatek, aby mohly být oznámeny případné překážky, které by neumožnily uzavření manželství.²⁰⁰ Vyhlášovány byly knězem při hlavních bohoslužbách, a to tři po sobě jdoucí neděle. Právě zde kněz veřejně vyzýval všechny, kteří vědí o překážkách bránících uzavření manželství, aby je neprodleně oznámili. Pokud bylo zapotřebí urychlení sňatku, mohli snoubenci požádat o jednu ohlášku místo tří. Pokud nebyly ohlášky provedeny, nebylo možné vstoupit do manželství. Jestliže se tak stalo, bylo sice manželství prohlášeno za legitimní, ale kněz i snoubenci museli zaplatit pokutu. Za nejdůležitější překážky, které se měly zjistit během ohlášek, byly považovány stávající manželství jednoho ze snoubenců, impotence, nízký věk či příbuzenství v 1. stupni. Často se vyskytovaly i nesmyslné překážky, např. příbuzenství mezi kmotrem a kmotřencem či výše zmíněný švagrovský vztah do 7. stupně. Tyto překážky byly považovány za odstranitelné a farář je vyřešil sepsáním dispensu, za který ovšem snoubenci zaplatili nemalý poplatek. Veškerá dispensační síla a příjmy z výjimek spočívaly až do roku 1888 v papežských rukou.²⁰¹

Pokud snoubenci překonali veškeré možné překážky, mohlo dojít k uzavření manželství. Vzhledem ke všem problémům, které raně novověkého člověka potkávaly na každém kroku, není divu, že svatba byla považována za jednu z nešťastnějších životních událostí. Ve vesnicích a městečkách byl sňatek pokládán za velice důležitou společenskou událost, neboť ukázal pospolitost v nich žijících obyvatel a též jim umožňoval veselí se bez zásahu vrchnosti. Svatební veselí umožňovalo kněžím hlásat, že tanec a hudba jsou pro křesťany pekelnými nástrahami.²⁰² Svatba musela být okázalá, neboť prezentovala majetnost rodiny a budoucí postavení nové rodiny.²⁰³ Přípravenost svatby sledovalo mnoho vážených svatebních hostů, svědků, vzdálenějších rodinných příbuzných obou rodin a mnohokrát i veškerí obyvatelé vesnice. Svatebčané měli mnohdy na starosti i dosvědčit splnění veškerých sňatkových podmínek, k nimž se obě strany zavázaly. Někteří z nich bývali i ručiteli novomanželů, a nesli tak zodpovědnost za spořádaný rodinný život mladé rodiny.²⁰⁴

Samotný svatební obřad byl srdcem veškeré svatebního veselí, během něhož nosili manželé na svých hlavách věnce. Během církevního obřadu padla nejdůležitější otázka, a to, zda-li si dobrovolně berou jeden druhého. Po kladné odpovědi si snoubenci podali ruce a příslibili si manželskou věrnost až do konce svých dní. Na

200 J. KLABOUCH, *Manželství*, s. 65.

201 M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 21.

202 K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 333–334.

203 M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 21.

204 K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 334.

jejich spojené ruce byla knězem položena štola, která dokončila svatební obřad a potvrdila manželství. Poté z kostela vyšel průvod, který skončil doma u novomanželů a následovala svatební hostina, která probíhala dle finančních možností rodin minimálně dva dny. Nejvýznamnějším z nich byl první den, neboť v něm proběhly všechny potřebné obřady, a další dny se tak mohly nést ve znamení přátelského posezení a užívání si pohoštění na počet novomanželů.²⁰⁵

Podle Karla Fojtíka se svatby ve vesnicích a městečkách nejčastěji konaly v období masopustu, neboť bylo třeba dodržovat zemědělské a církevní požadavky. V září, říjnu a listopadu (po sklizních) bylo uzavřeno minimum sňatků. V květnu či srpnu se jednalo pouze o pár výjimek.²⁰⁶

205 M. TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy*, s. 22.

206 K. FOJTÍK, *Svatba*, s. 335.

3 Diplomatický rozbor

3.1 Dvůr Králové nad Labem

Knihy smluv a přátelských porovnání (1576–1615)²⁰⁷

Nejstarší dochovaná kniha ze Dvora Králové mapuje léta 1576–1615. Velikostně je menší než např. královehradecká kniha, jelikož má 16,5 x 21,5 cm. Její vazba je nová, polokožená a chrání ji papírový přebal.

Celý název knihy zní „*Knihy smluv a porovnání všelijakejch přátelskejch, léta 1576 založené.*“ Jedná se o smíšenou knihu. A ačkoliv je v archivním inventáři zapsána u knih svatebních smluv, neobsahuje žádné svatební smlouvy.

První smlouva, na kterou badatel narazí, pochází z roku 1576 a týká se přátelského porovnání mezi Dorotou Boháčkovou a Lidmilou, její pastorkyní.²⁰⁸ Poslední zápis je smlouva přátelská, pochází z roku 1612 a uzavřena byla mezi Petrem Doubravou a Martinem Divišem.²⁰⁹

Vzhledem k tomu, že se jedná o smíšenou knihu, nalezneme v ní nejen smlouvy přátelské, ale například také smlouvy mezi pozůstalými dětmi (kupříkladu mezi potomky po nebožtíkovi Václavu Starém z roku 1595)²¹⁰ či kvitanci pana Václava Ješka, taktéž z roku 1595.²¹¹

Ihned na počátku samotné knihy se nachází rejstřík psaný kurentem, který bohužel není jmenně doplněný, což je škoda, jelikož by značně usnadnil práci se samotnou archiválií.

Knihy obsahuje dobovou foliaci, která byla psána římskými číslicemi. Texty smluv jsou psány českým jazykem, kdy každá smlouva začínala na novém foliu a byla uvozena polokurzivním nadpisem. Psací látkou byl papír a zápisy byly prováděny černým inkoustem. Samotné smlouvy jsou velice dobře čitelné, ačkoliv v některých místech je problém s propitým inkoustem. Datace smluv je chronologická od roku 1576 do roku 1615.

Samotná archiválie je zachována ve velice dobrém stavu.

207 SOKA Trutnov, AMDKNL, *Knihy smluv a přátelských porovnání 1576–1615*, inv. č. 68, kn. 58.

208 TAMTÉŽ, fol. 1r.

209 TAMTÉŽ, fol. 167v–169r.

210 TAMTÉŽ, fol. 109r.

211 TAMTÉŽ, fol. 105r.

3.2 Hradec Králové

Kniha svatebních smluv 1562–1622²¹² (Liber obligationum coniugalium)

První dochovaná kniha svatebních smluv z královehradecké městské agendy mapuje období 1562–1622.²¹³ Její velikost je 30 x 44 cm. Má zachovalou renesanční koženou vazbu, na níž nalezneme ručně psaný latinský nápis Obligationum coniugalium 1562.²¹⁴ K vazbě patřily i kovové spony, které se bohužel nedochovaly.

První část tvoří rejstřík, který je veden abecedně s příklonem ke křestním jménům. Jedinou výjimku tvoří písmena J a V, která se již nevešla do vymezeného prostoru, a proto musela být zapsána na další volná folia.²¹⁵

První svatební smlouva, která je zde zachycena, pochází z roku 1557.²¹⁶ Uzavřena byla mezi M. Štěpánem Kotoulem a Magdalenou, dcerou po nebožtíkovi Petru Machovi.²¹⁷ Smlouvy z uvedeného období jsou zapisovány až od folia A3, neboť po smlouvě z roku 1557 následují další dvě smlouvy.²¹⁸

Dobovou foliaci tvoří kombinace písmen abecedy s arabskými či římskými číslicemi. Smlouvy jsou zapisovány v českém jazyce a nad sebou mají stručný záhlavní regist.²¹⁹

Mimo svatebních smluv se zde vyskutují i manželská vzdání (zdání)²²⁰ a případ majetkové rozluky, který se týká Libuše z Kaliště a Ottersfeldu, jenž byl připsán k její svatební smlouvě 24. listopadu 1621. Podle něj měli manželé, Libuše a Jan Duchoslav z Libína, jež uzavřeli sňatek 20. listopadu 1606, nárok na užívání majetku, který jim náležel před 22. lednem 1609 (smluvní dohodnutí společného majetkového vlastnictví).²²¹

Poslední svatební smlouva je ze 4. srpna 1622.²²²

212 SOKA HK, AMHK, *Kniha svatebních smluv 1562–1622*, inv. č. 330, kn. 41.

213 Zároveň je i první vedenou knihou, ačkoliv uzavírání svatebních smluv mělo v Hradci Králové hluboce zakořeněnou tradici (J. VOJTÍŠKOVÁ – V. ŠEBESTA, *(Králové)hradecké*, s. 216).

214 TAMTÉŽ, s. 212.

215 TAMTÉŽ, s. 212.

216 Zápis byl do knihy zaznamenán zpětně.

217 AMHK, *Kniha svatebních smluv 1562–1622*, fol. A1.

218 J. VOJTÍŠKOVÁ – V. ŠEBESTA, *(Králové)hradecké*, s. 214–215.

219 TAMTÉŽ, s. 212–214.

220 Jedná se o smlouvy, jež uspořádávají majetkové poměry mezi manželi (TAMTÉŽ, s. 212).

221 TAMTÉŽ, s. 213.

222 AMHK, *Kniha svatebních smluv 1562–1622*, fol. T4.

3.3 Chrudim

Heuraths und Schänkungsurkundenbuch (1505–1595)²²³

První dochovaná chrudimská kniha svatebních a darovacích smluv, jež se dle inventáře jmenuje Heuraths und Schänkungsurkundenbuch, pochází z let 1505–1595. Její rozměry jsou 32 x 22,5 cm. Vazba je kožená a kvůli zvýšené ochraně je opatřena papírovým přebalem.

Jak již samotný název vypovídá, nejedná se čistě o knihu svatebních smluv (ačkoliv zápisy jsou v ní vedeny chronologicky). K nalezení jsou v ní nejenom svatební smlouvy či manželská vzdání, ale např. i zápisy věn, kšafy (např. závěť Tomáše Hubky ve prospěch syna Václava)²²⁴ či dluhy. Na dotčenou archiválii poté již navazuje samostatná kniha svatebních smluv, a to z let 1589–1836. Zde je vidět posun ve vyspělosti městské kanceláře.

Ještě před samotnými smlouvami nalezneme neúplný rejstřík (K–Z), který je psán českou novogotickou kurzívou. Foliace je vedena kombinací písmen abecedy (A–P) a římskými číslicemi.

První smlouva, na kterou badatel narazí, je zápis o dlužníkovi Jiříku Drahorádovi, jehož věřitelkou je Kateřina Havelka.²²⁵ Pochází z roku 1505 a je psána bastardou. Nad ní se nachází ilustrací doprovázený nápis „*Anno Domini 1505 feria V post Lucie inchoatus est Liber proscriptiois.*“²²⁶

První svatební smlouva pochází z roku 1553, kdy Matěj Dominus a jeho manželka Dorota (zastupoval ji její otec Ondřej) „*požádali zapsání smluv svadebních.*“²²⁷ Poslední zapsaná svatební smlouva pochází z roku 1592 a týká se pekaře Jakuba Drobila a jeho ženy Doroty.²²⁸ Z rozboru tedy vyplývá, že do této smíšené knihy byly kontinuálně zapisovány svatební smlouvy i poté, co byla v roce 1589 zavedena samostatná kniha svatebních smluv.

Zápisy byly psány v českém jazyce a každý byl uvozen polokurzivním napisem. Jako psací látka byl užit černý inkoust. Prvotní zápisy byly psány bastardou, neboť nejstarší zápis a jeho grafické vyvedení pochází z roku 1505. Poté již začal být zřejmý vliv pronikání české novogotické kurzívy. Archiválie je ve velice dobrém stavu a samotné zápisy jsou, až na výjimky, dobře čitelné.

223 SOKA Chrudim, AMCh, *Heuraths und Schänkungsurkundenbuch 1505–1595*, inv. č. 366, kn. č. 58.

224 TAMTÉŽ, fol. A3r.

225 TAMTÉŽ, fol. A1r.

226 TAMTÉŽ, fol. A1r.

227 TAMTÉŽ, fol. A19v.

228 TAMTÉŽ, fol. P13v–P14r.

Liber donationum nuptialium novus viridis (1589–1836)²²⁹

Druhá dochovaná kniha, obsahující svatební smlouvy, byla vedena v letech 1589–1836. Její rozměry jsou 33,2 x 21,3 cm. Má zachovalou zdobenou koženou vazbu, která je taktéž opatřena papírovým obalem.

Na samotném počátku knihy je nadpis „*Liber donationum nuptialium novus viridis (ab anno MDLXXXIX)*“, podle kterého je archiválie nazvána i v inventáři. Za ním nalezneme i novější přípis, jenž je psán kurentem, o tom, že kniha byla založena „za časů husické sekty“, a že jsou v ní obsaženy svatební smlouvy a manželská zdání.

Samotný název napovídá, že se pravděpodobně jedná buď o další vedenou knihu svatebních smluv nebo o pokračovatelku *Heuraths und Schänkungsurkundenbuch (1505–1595)*.

Rejstřík nalezneme na konci knihy na foliích 777–788 (archivní foliace). Je psán kurentem. Zajímavostí je, že na foliích 702–732 (opět archivní foliace) se nachází tabulkové shrnutí, jež je psáno v němčině a taktéž kurentem. Dobová foliace byla prováděna kombinací písmen abecedy (A–P) a arabských číslic.

Nejstarší svatební smlouva pochází z roku 1589. Uzavřena byla mezi Tomášem Cvíkem a Annou, pozůstalou dcerou po Petru Sokolovi.²³⁰ Poslední svatební smlouva byla sepsána v roce 1836, a to mezi Jiřím Zelinkou a Magdalenou.²³¹

Svatební smlouvy či manželská zdání byly uváděny nadpisy, jenž jsou psány polokurzívně. V knize převládá český jazyk, ačkoliv u posledních smluv nalezneme i německé zápisy. Jako psací látka byl užit černý inkoust. Písma v archiválii nalezneme dvě, a to českou novogotickou kurzívu a kurent, jehož prvky byly viditelné již ve 30. letech 17. století.

Liber donationum je velice dobře zchovalá kniha, v níž jsou zápisy psány chronologicky a úkladným písmem. Výjimkou je např. rozpitý inkoust.

3.4 Jaroměř

Knihy zdání statků manželských i smluv manželských (1592–1675)²³²

Nejstarší dochovaná jaroměřská kniha svatebních smluv, o rozměrech 21 x 33 cm, mapuje léta 1592–1675.²³³ Vazba je kožená se zdobením.

²²⁹ SOKA Chrudim, AMCh, *Liber donationum nuptialium novus viridis 1589–1836*, inv. č. 379, kn. č. 171.

²³⁰ TAMTÉŽ, fol. A1r.

²³¹ TAMTÉŽ, fol. P92v–P96r.

²³² SOKA Náchod, AMJ, *Knihy zdání statků manželských i smluv manželských 1592–1675*, inv. č. 56.

²³³ Dá se předpokládat, že se nejedná o první jaroměřskou knihu svatebních smluv, neboť jednotlivé zápisy jsou psány chronologicky. Dalším předpokladem je samotný dobový nápis knihy, který

Na počátku knihy je nápis, který vyjadřuje, o jaký druh archiválie se jedná: „*Kniha zdání statkův manželských a smluv svatebních založená léta Páně 1592*“. Pod ním se v němčině (jako písmo byl užit kurent) nachází způsob dobové foliace, která byla prováděna kombinací písmen A–G a arabských číslic: A 1–75, B 1–28, C 1–30, D 1–40, E 1–10, 13–20, F 1–20, G 1–29. Pro snadnější orientaci se na konci knihy nachází dobový abecední rejstřík, který je veden od A do W.

První svatební smlouva se nachází na foliu A1 a pochází z roku 1592. Za své děti, Annu a Jiřího, ji uzavřeli jejich otcové Petr Šafář a Tomáš z Hořenic.²³⁴ Naproti tomu poslední svatební smlouva, která je zároveň i manželským zdáním, byla sepsána v roce 1672, a to mezi Matyášem Andreasem Lohrencem a jeho ženou, Marií Salomenou.²³⁵

Jak jsem zmínila výše, foliace byla prováděna zkombinováním písmen a arabských číslic. Avšak oproti jiným knihám neuvozovalo foliování pokaždé nový list, nýbrž profoliovávány byly počátky nových smluv. Samotné zápisy byly psány v českém jazyce. Byly uvozovány polokurzivními nadpisy, kde se vyskytovala jména a příjmení dotčených osob. Jako psací látky byl užit papír, na který se smlouvy zapisovaly černým inkoustem. Samotné záznamy jsou, až na výjimky, dochované v kvalitní a čitelné podobě. Zmíněné výjimky, které čtení textu zhoršují, tvoří rozpitý či vybledlý inkoust. Písmem jaroměřské knihy je česká novogotické kurzíva, do které okolo roku 1650 pronikly prvky německé kurzívy.

Jak již vypovídá samotný název dotčené archiválie, jejím obsahem nejsou pouze svatební smlouvy, ale také i manželská zdání. Jako příklad můžeme uvést zdání pocházející z roku 1675, které bylo sepsáno mezi Janem Benešem a jeho manželkou, Zuzanou.²³⁶

3.5 Nový Bydžov

Kniha svatebních smluv a závětí 1561–1650²³⁷

Novobydžovská Kniha svatebních smluv a závětí je kombinací dvou knih, a to knih svatebních smluv a kšaftovních knih. Pokud ji srovnáme s ostatními věnnými městy, tak tam byly knihy svatebních smluv vedeny odděleně (s výjimkou Chrudimi, kde se dochovala smíšená kniha obsahující i zápisy svatebních smluv).

uvádí, že archiválie je vyhrazena pro svatební smlouvy a manželská zdání.

234 AMJ, *Kniha zdání statkův manželských i smluv manželských 1592–1675*, fol. A1.

235 TAMTÉŽ, fol. G25.

236 TAMTÉŽ, fol. G29.

237 SOKA HK, AMNB, *Kniha svatebních smluv a závětí 1561–1650*, inv. č. 1107, kn. 30.

V inventáři je tato kniha o rozměrech 21,5 x 30,5 cm označena jako *Knih svatebních smluv a závětí 1561–1650*. Její vazba je pergamenová s kováním. Ihned na jejím začátku se nachází samotný název knihy, a to „*Liber nuptialum antiquim 1565*.“

Nejstarší svatební zápis byla smlouva mezi Jiříkem Vadasem a Annou z roku 1561, který byl do knihy zapsán až v roce 1589.²³⁸ Oproti nim byla nejmladší smlouva sepsána v roce 1658, a to mezi Janem Karáskem Nymburským a Dorotou, vdovou po Janu Pleskačovi, ačkoliv datace tvrdí, že kniha byla vedena do roku 1650.²³⁹

Dobový abecední rejstřík se nachází na začátku knihy, ale není úplný, neboť do něj již nikdo neveysal jména snoubenců či kšaftujících. V rejstříku bohužel nalezneme pouze pár jmen.

Samotná dobová foliace (arabské číslice), rozdělila knihu na dvě části. Ta první byla určena pro zápisy svatebních smluv a končila foliem 191. Do druhé části byly zapisovány kšafy. Zajímavostí je, že foliování probíhalo opět od začátku, tedy od folia 1 do folia 96. Smlouvy byly sepisovány v češtině. Jako psací látka byl užit papír, na který se psalo černým inkoustem, který je již bohužel značně vybledlý, ačkoliv je jinak archiválie ve velice dobrém stavu. Písaři psali českou novogotickou kurzívou, kdy smlouvy uvozovali, ve většině případů, jmény snoubenců, např. „*Jiřík Mlynář a Anna, manželka jeho*.“²⁴⁰ Svatební smlouvy nejsou řazeny chronologicky dle toho, kdy byly sepsány, protože písaři zápisy do knihy prováděli dodatečně. Nachází se zde i manželská vzdání, která byla zapisována ihned za texty svatebních smluv.

Pokud se zaměříme na kšafy, tak nejstarší pochází z roku 1571 a sepsat jej nechala Markyta Humburská.²⁴¹ Oproti tomu byl nejmladší kšaft sepsán v roce 1658 a tím, kdo kšaftoval, byl Adam Frank.²⁴² I zde se ukázalo, že nejmladší závěť není posledním zápisem, neboť ten pochází z roku 1651 a sepsat jej nechala Dorota, vdova po Janu Bystřickém.²⁴³ V kšaftovní části se také nachází porovnání Doroty, vdovy po Matouši Mračnovi, a jejich dětí, Janem a Reginou²⁴⁴ či tržní zápis z roku 1614.²⁴⁵

Menší zajímavostí je, že v samotném závěru knihy se nachází kurentní rejstřík, který taktéž není dokončený, jelikož obsahuje pouze písmena abecedy.

238 TAMTÉŽ, fol. 18v–19r.

239 TAMTÉŽ, fol. 190r–190v.

240 TAMTÉŽ, fol. 76v.

241 TAMTÉŽ, fol. 1r.

242 TAMTÉŽ, fol. 94r–95r.

243 TAMTÉŽ, fol. 95v–96r.

244 TAMTÉŽ, fol. 81r–81v.

245 TAMTÉŽ, fol. 82r–84r.

3.6 Polička

Kniha svatebních smluv (1583–1681)²⁴⁶

Nejstarší dochovaná poličská kniha svatebních smluv byla, dle inventáře, vedena v letech 1583–1681. Bohužel, pramen se dochoval bez vazby, a tudíž nelze uvést jak rozměry knihy, tak i vzhled samotné vazby. Dnes archiv v Litomyšli ochraňuje pozůstalá folia s pomocí běžných papírových desek.

V rámci stejného inventárního čísla se nachází i 5 listů se zápisem svatebních smluv, a to z let 1633, 1637, 1654, 1656 a 1657. Samotná kniha svatebních smluv je označena jako „*Liber secundus donationum coniugalium*.“²⁴⁷ Nápis nás logicky vede k tomu, že se nejedná o první, nýbrž o druhou vedenou knihu svatebních smluv. Na dalším foliu objevíme nápis „*Anno 1583. Registra, do kterých se smlouvy svadební městský zapisují, i příměstský*.“²⁴⁸

První svatební smlouva pochází z roku 1583 a uzavřena byla za purkmistra Valentýna Cihláře mezi Markem, synem šafáře z Jimramova, a Kateřinou, dcerou po nebožtíku Jakubu Vejpratovi.²⁴⁹ Poslední svatební smlouva, která je součástí knihy, je z roku 1681. Uzavřena byla za purkmistra Pavla Votavy mezi dvěma sirotky, Matějem a Dorotou.²⁵⁰ Mimo samotnou knihu, ale taktéž se stejným inventárním číslem, se nachází další svatební smlouvy, a to z let 1683–1678 (fol. 317–330). Domnívám se, že byly součástí knihy, neboť poslední knižní smlouva má číslo dobové foliace 316.

V samotném závěru knihy se nachází kurentem psaný abecední rejstřík, který bohužel není úplný, neboť končí písmenem M. Právě zde je nejvíce vidět, jak se na archiválii podepsal čas a zacházení, jelikož dvě poslední folia rejstříku již nejsou součástí knihy.

Dobová foliace byla realizována za pomoci arabských číslic. Samotné smlouvy byly sepisovány v češtině, přičemž každou uvozoval polokurzivní nadpis, který nesl jména snoubenců či manželů (někdy pouze snoubenců mužského pohlaví). Zápisy byly prováděny na papír černým inkoustem, který je nejjasnější do roku 1600, poté začíná být vybledlý. Hustota zápisů se po roce 1600 zvýšila. Jako písmo byla užitá česká novogotická kurzíva, do které po roce 1650 začaly pronikat kurentní prvky. Většina knihy je dochována ve velice dobrém stavu (až na poškozené kraje), pouze začátek a

246 SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, AMP II, *Kniha svatebních smluv 1583–1681*, inv. č. 243, kn. č. 243.

247 Nad ním se nachází přeškrtnutý nápis „*Liber primus secundus obligationum coniugalium*.“

248 AMP II, *Kniha svatebních smluv 1583–1681*, fol. 2r.

249 TAMTÉŽ, fol. 4r.

250 TAMTÉŽ, fol. 316v.

konec jsou poškozenější (nejmarkantněji je to vidět na konci).

Archiválie neobsahuje pouze svatební smlouvy, její součástí jsou i manželská vzdání, např. z roku 1584, a to mezi Matoušem Pařízkem a jeho ženou, Alžbětou Tučkovou.²⁵¹

3.7 Vysoké Mýto

Liber donationu[m] nuptialium pactorum (1564–1604)²⁵² (je použit název knihy, neboť fond není doposud zinventarizovaný)

Nejstarší dochovaná vysokomýtská kniha svatebních smluv je dobově pojmenována jako „*Liber donationu[m] nuptialium pactorum*.“ Její rozměry jsou 22 x 32 cm. Vazba, již značně poškozená, je kožená se slepotiskem.

Nejstarší smlouva pochází z roku 1564 a sepsána byla mezi Lidmilou, dcerou Jiříka Ryšavého, a Matějem Mydlářem.²⁵³ Naopak poslední zápis je z roku 1604 mezi Jeronýmem Vodičkou a Annou.²⁵⁴ Po části se svatebními smlouvami se nachází další zápisy, které mají svou vlastní foliaci.²⁵⁵

Knihy bohužel není úplně kompletní, neboť s největší pravděpodobností utrpěla ztrátu některých folií, protože např. po foliu 3 následuje folio 12, a proto se nemůže jednoznačně tvrdit, zdali se jedná o první nebo následně vedenou knihu svatebních smluv. Jediný záchytný bod tedy tvoří archivní foliace. Samotné zápisy jsou psány v češtině a uvozeny polokurzivními nadpisy. Jako psací látka byl užit papír na který se psalo černým inkoustem, který se místy propil na druhou stranu folia. Písmem knihy je česká novogotická kurzíva.

Nepříjemným překvapením v případě této knihy je absence rejstříku, který by archiválii velice prospěl, neboť obsahuje velké množství zápisů.

Kromě vazby je archiválie v relativně dobrém stavu. Je ovšem také specifická v tom, že byla archivem zpřístupněna pouze v elektronické podobě, neboť fond AM Vysokého Mýta není prozatím zpracovaný.

3.8 Shrnutí diplomatického rozboru

Zápisy svatebních smluv v městských knihách si jsou po strukturální stránce velice podobné, ačkoliv jisté odlišnosti se v nich najdou. Samotný zápis byl vždy

251 TAMTÉŽ, fol. 6r.

252 SOkA Ústí nad Orlicí, AMVM, *Liber donationu[m] nuptialium pactorum*, kn. A9.

253 TAMTÉŽ, fol. 3r.

254 TAMTÉŽ, fol. 139r.

255 Např. smlouva mezi Jiříkem [H]audkem a Pavlem [H]adáčem, která se týkala statku po nebožtíku Pavlu [H]audkovi (TAMTÉŽ, fol. 43v).

uvozen zvýrazněným nadpisem. Už zde se objevovaly rozdíly. Většinou nadpis obsahoval jména obou snoubenců, popř. v něm byl doplněn i údaj, že se jedná o svatební smlouvu. V některých případech bylo v nadpise pouze jméno snoubence.²⁵⁶

Za úvodem následovala datace, která začínala „léta Páně“, popř. „léta etc.“. Za datací se převážně uvádělo, že smlouva byla potvrzena před purkmistrem a radou daného města. Ovšem u královédvorské knihy smluv následovala po datační formulaci část, ve které se např. uvádělo, že „*stala se smlouva celá, dobrovolná a dokonalá*“,²⁵⁷ po níž následovala jména osob, jichž se smlouva dotýkala.

Po úvodních formulacích následoval text samotné svatební smlouvy, jejíž součástí bylo také věno nevěsty, která jej do svazku manželského přinášela a s nímž mohl manžel po sňatku volně disponovat.

V závěru smlouvy se v převážné většině nacházela datace, např. „*actum léta a dne svrchu psaného*“,²⁵⁸ která nemusela být shodná s počátečním datem, neboť někteří měšťané si nechávali své smlouvy zapisovat do knih dodatečně.²⁵⁹

Každá městská kancelář se vyvíjela jinak, proto je systém městských knih pro každé královské věnné město jedinečný. Nejvyspělejší byla pochopitelně královéhradecká kancelář. Jako příklad je možno uvést vyspělost písařských rukou či vymezení místa pro zápisy.

Diplomatickým rozbohem bylo zkoumáno celkem 8 knih, a to jedna ze Dvora Králové nad Labem, jedna z Hradce Králové, dvě z Chrudimi, jedna z Jaroměře, jedna z Nového Bydžova, jedna Poličky a jedna z Vysokého Mýta. V případě Dvora Králové nad Labem vyšlo najevo, že se nejedná o knihu svatebních smluv, ačkoliv je v archivní pomůcce zařazena mezi knihy svatebních smluv. Nejstarší dochovanou knihou svatebních smluv je královéhradecká, která byla vedena v letech 1562–1622. Ukázaly se i specifické knihy, a to v Chrudimi a v Novém Bydžově. V případě Chrudimi byly starší zápisy zapisovány do smíšené knihy, která je dle inventáře nazvána *Heuraths und Schänkungsurkundenbuch*, což je pro archiválii moderní název, neboť byla vedena v letech 1505–1595, kdy v Čechách dominovala čeština. Oproti tomu novobydžovská kniha smluv byla vedena společně se kšafty, a to v letech 1561–1650. Ačkoliv se může zdát, že by měla být označena za nejstarší vedenou knihu ve východočeských věnných

256 Např. svatební smlouva Marka Šafáře z Jimramova, jenž si vzal za manželku Kateřinu, dceru po nebožtíkovi Jakubu Vejpratovi a která byla sepsána v roce 1583 (AMP II, *Knihy svatebních smluv 1583-1681*, fol. 4r).

257 AMDKNL, *Knihy smluv a přátelských porovnáni 1576-1615*, fol. 25v.

258 AMP II, *Knihy svatebních smluv 1583-1681*, fol. 8v.

259 Typickým příkladem je novobydžovská kniha smluv (AMNB, *Knihy svatebních smluv a závěti 1561-1650*).

městech, není tomu tak, neboť nejstarší smlouva z roku 1561 byla zapsána dodatečně až v roce 1589. Speciální jsou i knihy z Poličky a Vysokého Mýta. Mýtská z důvodu nezpracovanosti archivního fondu a poličská díky nezachovalé vazbě.

Tabulka dochovaných knih svatebních smluv neobsahuje Dvůr Králové nad Labem a Trutnov, protože Trutnov nemá dochovanou knihu svatebních smluv v tomto období a ve dvorské knize smluv nejsou zaznamenány žádné svatební smlouvy.

Tabulka č. 1 Dochovanost knih svatebních smluv do roku 1620

Město	Datace²⁶⁰
Hradec Králové	1562–1622 ²⁶¹
Chrudim	1505–1595 ²⁶² 1589–1836 ²⁶³
Jaroměř	1592–1675 ²⁶⁴
Nový Bydžov	1561–1650 ²⁶⁵
Polička	1583–1681 ²⁶⁶
Vysoké Mýto	1564–1603 ²⁶⁷

260 Datace je získána z archivních pomůcek, kromě Vysokého Mýta, jelikož archivní fond není doposud zpracován.

261 AMHK, *Knih svatebních smluv 1562–1622*.

262 AMCh, *Heuraths und Schänkungsurkundenbuch 1505–1595*.

263 AMCh, *Liber donationum nuptialium novus viridis 1589–1836*.

264 AMJ, *Knih zdání statků manželských i smluv manželských 1592–1675*.

265 AMNB, *Knih svatebních smluv a závětí 1561–1650*.

266 AMP II, *Knih svatebních smluv 1583–1681*.

267 AMVM, *Liber donationu[m] nuptialium pactorum 1564–1604*.

Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo s pomocí diplomatického rozboru zmapovat dochovanosti knih svatebních smluv královských věnných měst východočeské provenience. Diplomatické analýze bylo podrobena 8 knih, a to jedna ze Dvora Králové nad Labem,²⁶⁸ jedna z Hradce Králové, dvě z Chrudimi, jedna z Jaroměře, jedna z Nového Bydžova, jedna z Poličky a jedna z Vysokého Mýta, přičemž nejstarší samostatnou dochovanou knihou je královéhradecká kniha svatebních smluv, která pochází z let 1562–1622. Výjimku mezi městy tvoří Trutnov, neboť nejstarší dochovanou knihou svatebních smluv je „*Knih svatebních smluv č. 1*“²⁶⁹ z let 1727–1831 (1869).²⁷⁰ Z rozboru taktéž vyplynulo, že pouze u poličské knihy svatebních smluv z let 1583–1681 můžeme s jistotou tvrdit, že se jedná a navazující knihu svatebních smluv, jelikož název obsahuje výraz *secundus*. Definitivní jistotu nám však dá pouze důkladný obsahový rozbor a komparace s jinými městskými knihami v daných proveniencích.

Součástí bakalářské práce je i část, která je věnována zákoníku „*Práva městská Království českého*“ od Pavla Kristiána Koldína z roku 1579. Tato právní kodifikace sjednotila roztržitý český právní okruh a výrazně ovlivnila činnosti samotných městských kanceláří nejen ve východních Čechách. Samozřejmě, každá kancelář byla specifická a nestejně rozvinutá (městští písaři či vyspělost kanceláře), avšak právní struktura zápisů svatebních smluv byla relativně shodná.

Knihy svatebních smluv jsou součástí městského soudnictví nesporného, tudíž má na jejich vedení největší vliv politický a hospodářský vývoj daných měst. Je tedy nezbytné sledovat jejich vývoj s přihlédnutím ke kontextu dějin daného města, a proto práce obsahuje i texty o vývoji samotných královských věnných měst s důrazem na dějiny, finance, majetek, řemesla a architekturu až do roku 1620. K této části také náleží část práce, jež pojednává o počátcích a vývoji tzv. instituce královských věnných měst.

Samotné téma poskytuje nepřeborné možnosti pro další studium a rozšíření dosud získaných poznatků. Kupříkladu se nabízí podrobná paleografická analýza, jež nebyla součástí této závěrečné práce, či srovnání s městskými knihami jiných královských či poddanských měst ať už ve východních Čechách nebo v jiné části

268 V jejímž případě se ukázalo, že neobsahuje svatební smlouvy.

269 SOkA Trutnov, fond Archiv města Trutnov, *Knih svatebních smluv č. 1 1727–1831 (1869)*, inv. č. 103, kn. 97.

270 Nepochybně vlivem požáru.

České republiky. Další možností následujícího studia je například komparace knih svatebních smluv s kšaftovními knihami. Další možností může být i studium filigránů. Praktickou se jeví i digitalizace či edice samotných knih svatebních smluv.

Seznam pramenů

Dvůr Králové nad Labem:

SOA Zámorsk, SOkA Trutnov, fond AM Dvůr Králové nad Labem, *Kniha smluv a přátelských porovnaní 1576–1615*, inv. č. 68, kn. 58.

Hradec Králové:

SOA Zámorsk, SOkA Hradec Králové, fond AM Hradec Králové, *Kniha svatebních smluv 1562–1622*, inv. č. 330, kn. 41.

Chrudim:

SOA Zámorsk, SOkA Chrudim, fond AM Chrudim, *Heuraths und Schenkungs-urkundenbuch 1505–1595*, inv. č. 366, kn. 158.

SOA Zámorsk, SOkA Chrudim, fond AM Chrudim, *Liber donationum nuptialium novus viridis 1589–1836*, inv. č. 379, kn. 171.

Jaroměř:

SOA Zámorsk, SOkA Náchod, fond AM Jaroměř, *Kniha zdání statků manželských i smluv manželských 1592–1675*, inv. č. 56, sig. 54.

Nový Bydžov:

SOA Zámorsk, SOkA Hradec Králové, fond AM Nový Bydžov, *Kniha svatebních smluv a závětí 1561–1650*, inv. č. 1107, kn. 30.

Polička:

SOA Zámorsk, SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, fond AM Polička II, *Kniha svatebních smluv 1583–1681*, inv. č. 243, kn. 243.

Vysoké Mýto:

SOA Zámorsk, SOkA Ústí nad Orlicí, fond AM Vysoké Mýto (v současnosti neinventarizovaný, název a datace jsou převzaty z úvodního pojmenování a rozboru), *Liber donationum nuptialium pactorum 1564–1604*, kn. A9.

Seznam literatury

Jiří BOCK, *Historický a hospodářsko-správní vývoj Trutnova do roku 1620*, SAP 55, 2005, s. 315–378.

Erik BOUZA – Jan ČERNÝ – Hana HOMOLKOVÁ – Jan SLAVÍK – Jiří UHLÍŘ, *Jaroměř 1126-1976: U příležitosti 850. výročí Jaroměře vydal v roce 1976 Městský národní výbor v Jaroměři*, Jaroměř 1976.

Radovan DVOŘÁK, *Vysoké Mýto: stručné dějiny města*, Ústí nad Orlicí 2003.

Radovan DVOŘÁK, *Vysoké Mýto. Průvodce městem a jeho dějinami*, Vysoké Mýto 1961.

Karel FOJTÍK, *Svatba na střední a západní Moravě v 16. a 17. století*, Český lid 52, Praha 1965, s. 332–343.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*, Praha 2007.

Michaela HRUBÁ, *Sňatek a zabezpečení nevěsty ve světle pramenů předbělohorských měst*, Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí, Pardubice 2007, s. 19–25.

Jiří CHARVÁT, *Stará Chrudim: vlastivědné vyprávění o minulosti českého města*, Chrudim 1991.

Pavel JANOUŠEK, *Dvůr Králové nad Labem*, Praha–Litomyšl 2006.

Antonín JUST – Jaroslav PROCHÁZKA – Josef ŠABACKÝ, *700 let Trutnova 1260–1960: jubilejní průvodce dějinami a přírodou měst pod Krkonošemi*, Trutnov 1959.

Jiří KLABOUC, *Manželství a rodina v minulosti*, Praha 1962.

Antonín KNAPP, *Paměti královského věnného města Jaroměře nad Labem*, Jaroměř 1887.

Dagmar KRSKOVÁ, *Královny a jejich věnná města*, Dvůr Králové nad Labem 2001.

Marek MADAJ, *Měšťanské domy: historická obydlí trutnovských měšťanů*, Trutnov 2004.

Marek MADAJ – Hana BURDYCHOVÁ, *Městské hradby: středověké opevnění města Trutnova*, Trutnov 2008.

Karel MALÝ, *České právo v minulosti*, Praha 1995.

Karel MALÝ a kol., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2010.

Karel MALÝ a kol., *Práva městská Království českého*, Praha 2013.

Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I./1*, Hradec Králové 1996.

Jaromír MIKULKA, *Dějiny Hradce Králové do roku 1850 I./2*, Hradec Králové 1997.

František MUSIL – Ondřej FELCMAN – Jaroslav ČECHURA, *Dějiny východních Čech v pravěku a středověku (do roku 1526)*, Praha 2009.

František MUSIL, *Ke vzniku královských věnných měst a jejich vývoji do 2. poloviny 15. století*, Jan Kilián (ed.), *Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova*, Mělník 2004, s. 1–15.

Pavla NÁCOVSKÁ, *Svatební smlouvy jako pramen sociálně-dějinného a historickodemografického poznání (Kutná Hora 1550–1600)*, *Historická demografie* 21, 1997, s. 39–72.

Jan Stanislav POLICKÝ, *Kniha o Jaroměři*, Jaroměř 1912.

Jiří PRAŽÁK, *O methodě diplomatického studia městských knih*, AČ č. 3 a 4, Praha 1953, s. 145–162, 205–227.

Jaroslav PROKOP, *Nový Bydžov v proměnách staletí*, Nový Bydžov 2005.

Antonín ROUBIC, *K právnímu a správnímu vývoji města Chrudimě do r. 1547*, ČSPS 67, 1959.

Jindřich RŮŽIČKA – Josef KRUŠINA, *Dějiny města Poličky*, Hradec Králové 1968.

Ivan SLEJŠKA, *...z historie města Chrudimě*, Chrudim 1998.

Ivo ŠULC, *Chrudim*, Praha–Litomyšl 2010.

Martina TUZAROVÁ, *Svatební smlouvy v Kopidlně v 17. století*, Univerzita Pardubice 2011.

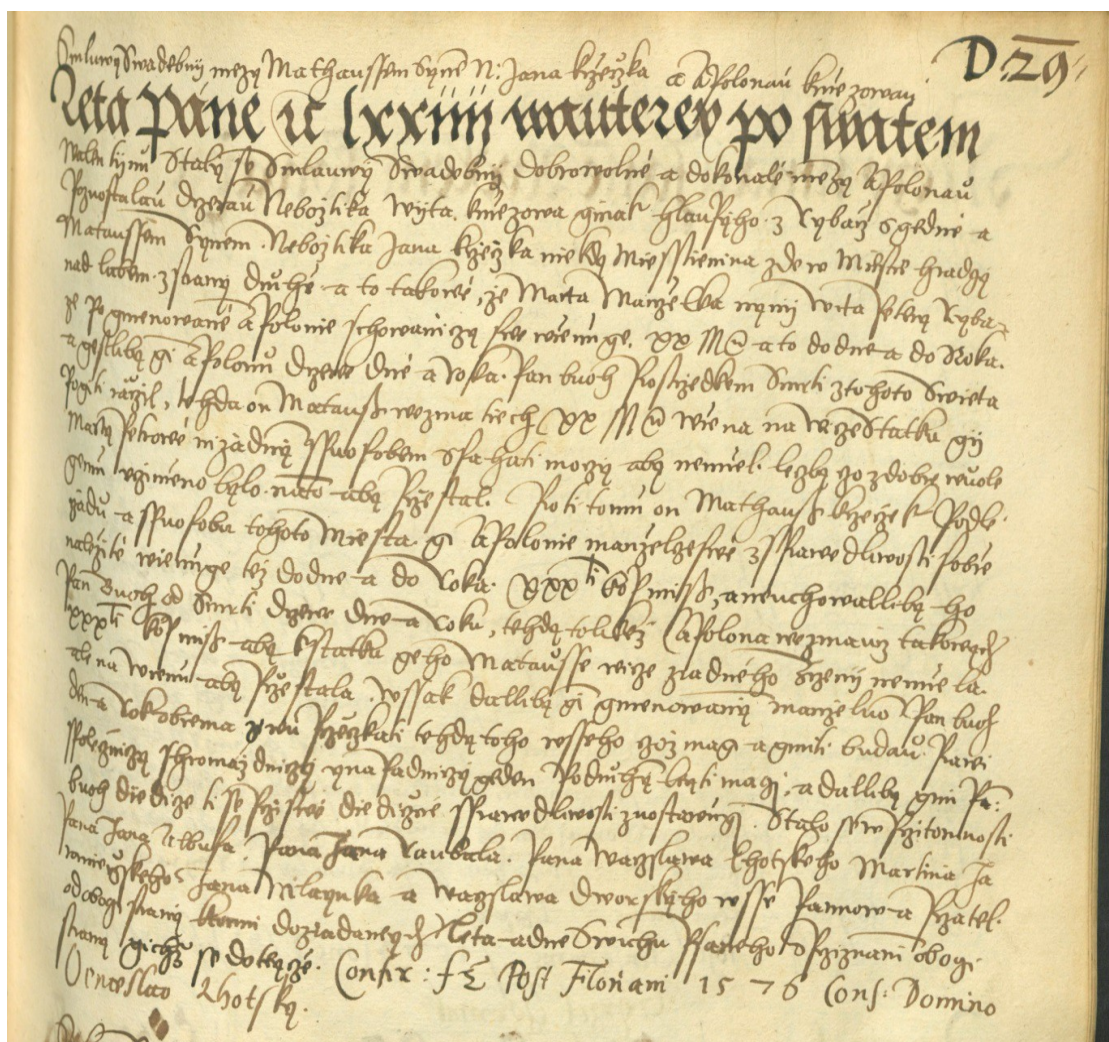
Jana VOJTÍŠKOVÁ – Vít ŠEBESTA, *(Králové)hradecké městské kanceláře do roku 1620*, Hradec Králové–Ústí nad Orlicí 2013.

Petr VOREL, *Královská věnná města v systému českých měst 16. století*, in: Jan Kilián (ed.), *Věnná města za třicetileté války a jejich poválečná obnova*, Mělník 2004, s. 16–21.

Seznam zkratk

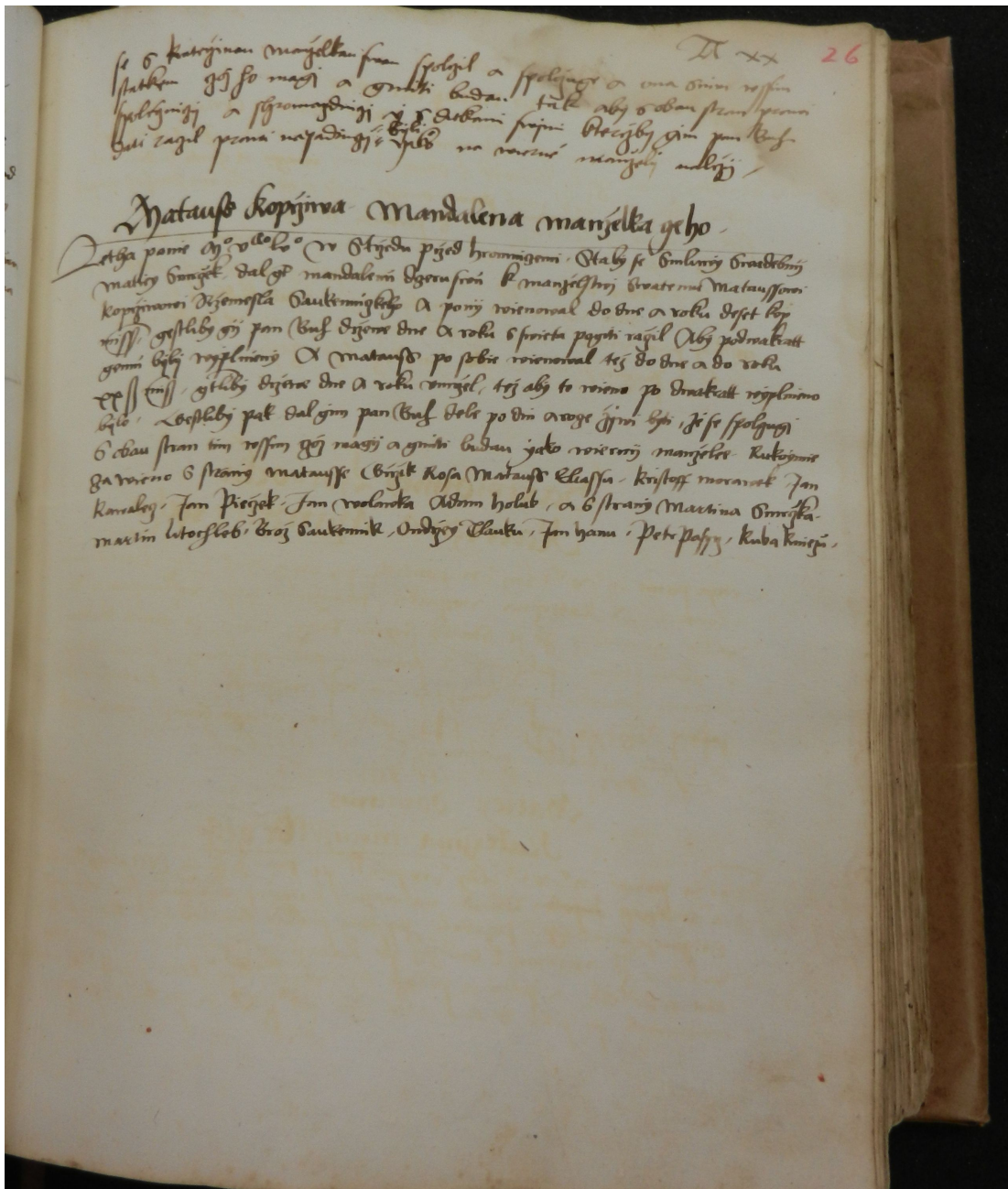
AČ	Archivní časopis
AM	Archiv města
AMDKNL	Archiv města Dvůr Králové nad Labem
AMHK	Archiv města Hradce Králové
AMCh	Archiv města Chrudim
AMJ	Archiv města Jaroměř
AMNB	Archiv města Nový Bydžov
AMP II	Archiv města Polička II
AM Trutnov	Archiv města Trutnov
AMVM	Archiv města Vysoké Mýto
ČSPS	Časopis společnosti přátel starožitností
ed.	editor
fol.	folio
inv. č.	inventární číslo
kn. č.	kniha číslo
r	recto (přední strana folia)
s.	strana
sig.	signatura
SAP	Sborník archivních prací
SOA	Státní oblastní archiv
SOkA	Státní okresní archiv
v	verso (zadní strana folia)

Obrazová příloha

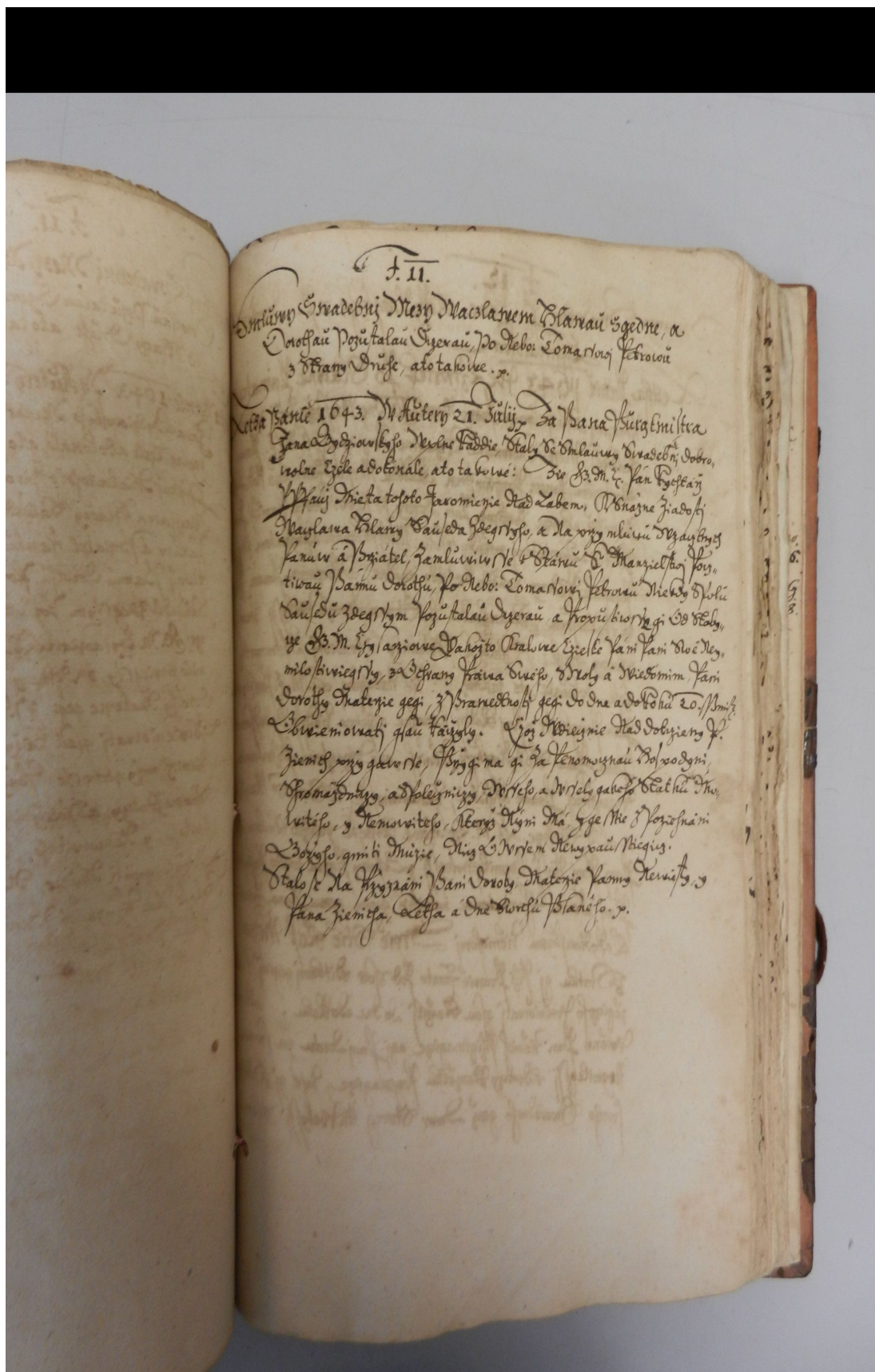
Zápis v královéhradecké knize svatebních smluv mezi Matoušem, synem po Janu Křečkovi, a Apolenou, dcerou po Vítu Knězovu jinak Hloupém z Rybář, z roku 1574²⁷¹

271 AMHK, *Knihy svatebních smluv 1562–1622*, fol. D29r.

Svatební smlouva z roku 1555 mezi Matoušem Kopřivou a Mandalenou²⁷²

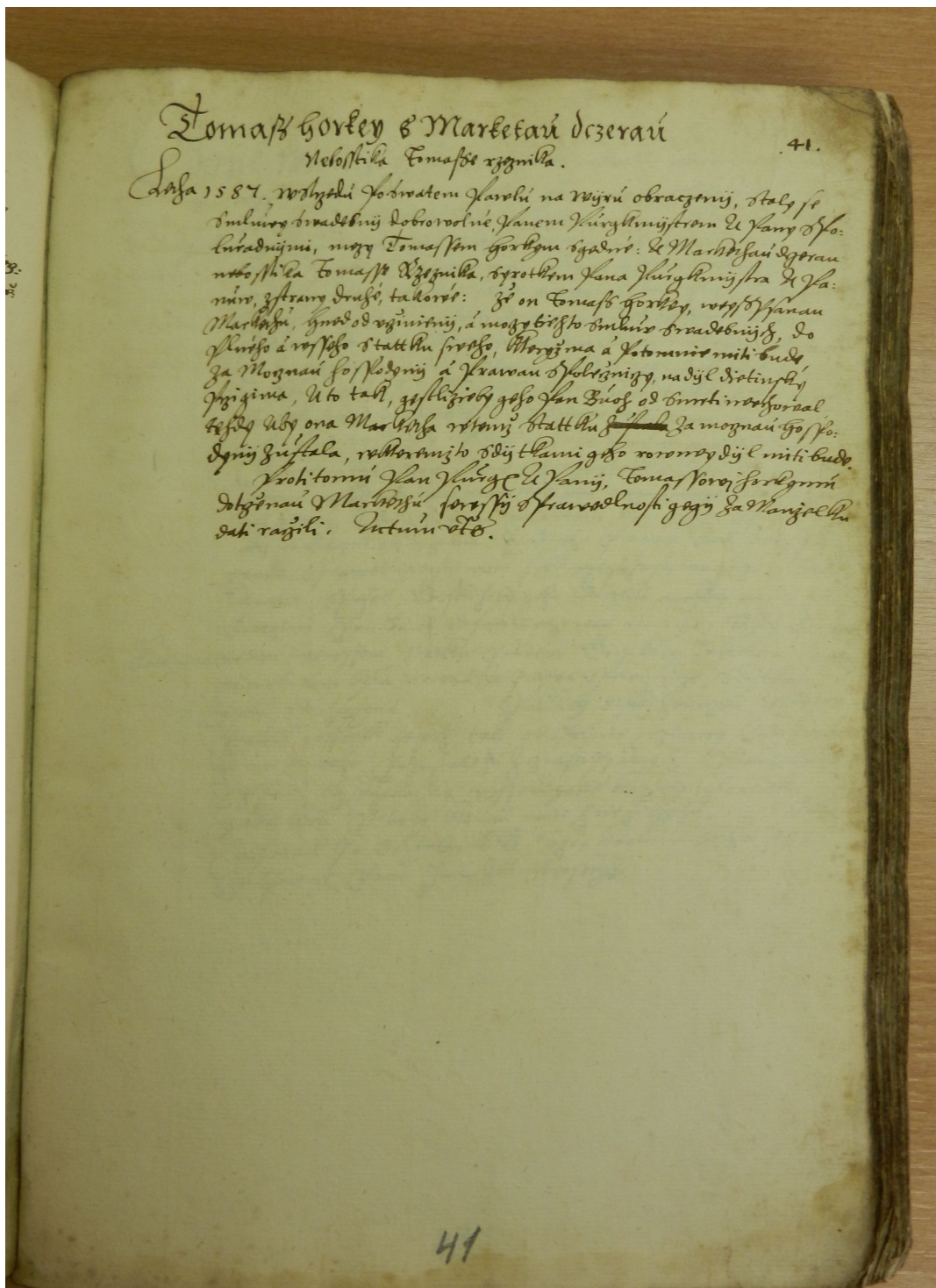
272 AMCh, Heuraths und Schänkungsurkundenbuch 1505–1595, fol. A20.

Zápis v jaroměřské knize svatebních smluv mezi Václavem Hlavou a Dorotou z roku

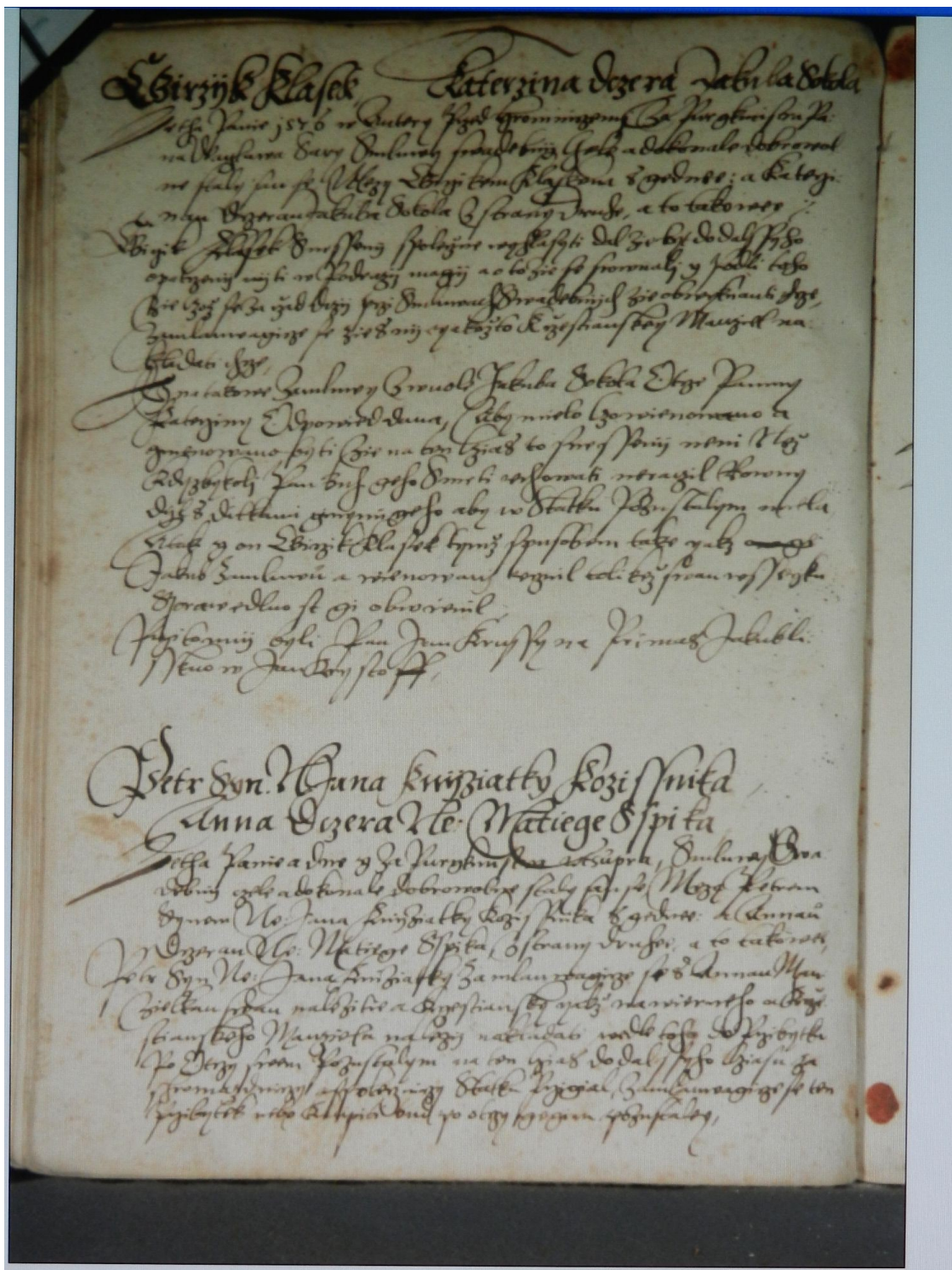
1643²⁷⁴

274 AMJ, Kniha zdání statků manželských i smluv manželských 1592–1675, fol. F11.

Zápis svatební smlouvy z roku 1587 mezi Tomášem Horkým a Markétou²⁷⁶

276 AMP II, Kniha svatebních smluv 1583–1681, fol. 41.

Svatební smlouva mezi Jiříkem Kláskem a Kateřinou, dcerou Jakuba Sokola z roku

1576²⁷⁷

277 AMVM, Liber donationu[m] nuptialium pactorum, fol. 38v.